

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

**ΤΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΤΟΥ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΚΑΙ ΤΟ
ΕΘΙΜΟ ΤΟΥ «ΜΠΟΥΡΑΝΙ».**

**ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ**

Πτυχιακή εργασία
Κακαγιάννη Βασιλική
ΑΜΦ 76

Υπό την εποπτεία της
κ. Ρεράκη Φωτεινής

ΑΡΤΑ
Μάιος 2010

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1: Οι Απόκριες και το καρναβάλι.....	8
Κεφάλαιο 2: Το Καρναβάλι του Τυρνάβου	
2.1 Αναδρομή στην ιστορία του καρναβαλιού στον Τύρναβο.....	14
2.2 Μαρτυρίες για το καρναβάλι στον Τύρναβο.....	18
Κεφάλαιο 3: Το Έθιμο του «Μπουρανί»	
3.1 Η συμβολική διάσταση του «Μπουρανί».....	21
3.2 Το «Μπουρανί» στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα.....	24
3.3 Το «Μπουρανί» τα νεότερα χρόνια.....	28
3.4 Το «Μπουρανί» σήμερα: το έθιμο για τους ντόπιους.....	34
Κεφάλαιο 4: Η διαχείριση του εθίμου	
4.1 Η διαχείριση του καρναβαλιού εκ μέρους του Δήμου.....	36
4.2 Η «εμπορευματοποίηση» του Καρναβαλιού.....	43
Συμπεράσματα.....	49
Βιβλιογραφία.....	53

Παραρτήματα

1. Συνεντεύξεις, μαρτυρίες, δημοσιεύματα εφημερίδων	59
2. Φωτογραφικό υλικό.....	68

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το καρναβάλι που γίνεται στη θεσσαλική πόλη του Τυρνάβου και το έθιμο του «Μπουρανί» που το συνοδεύει. Πρόκειται για έθιμο που είναι γνωστό στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και γενικότερα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια μέσω της προβολής του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει όχι μόνο η αναβίωση του εθίμου αλλά και η γενικότερη διαχείρισή του από την τοπική κοινωνία και τους φορείς της για την προβολή της περιοχής.

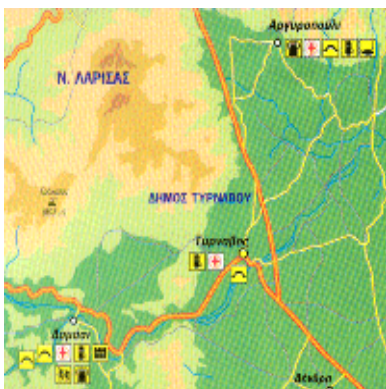
Τα έθιμα της αποκριάς εξακολουθούν και στις μέρες μας να προκαλούν ενδιαφέρον όχι μόνο επειδή διασώζουν παλαιότερες συνήθειες των ανθρώπων, αλλά κυρίως γιατί αποτελούν για το σύγχρονο άνθρωπο μια αφορμή για ξεφάντωμα και διαφυγή από την καθημερινή, σκληρή πολλές φορές, πραγματικότητα. Ιδιαίτερα για μένα, που κατάγομαι από την ευρύτερη περιοχή, δεν θα μπορούσε ένα τέτοιο θέμα να με αφήσει αδιάφορο, ενώ το μάθημα «Ανθρωπολογική Προσέγγιση του Λαϊκού Πολιτισμού» που διδάχτηκα στη σχολή αποτέλεσε ένα εφόδιο για να το ερευνήσω και να επεκτείνω τις γνώσεις μου προς αυτήν την κατεύθυνση.

Προκειμένου να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία, πολλοί είναι αυτοί που συνέβαλαν με διάφορους τρόπους. Ιδιαίτερα χρειάζεται να αναφερθώ στους κατοίκους του Τυρνάβου, όπου και πραγματοποιήθηκε η έρευνα, καθώς και στην ουσιαστική διάθεσή τους να με βοηθήσουν με οποιοδήποτε τρόπο μπορούσαν. Νιώθω επίσης την ανάγκη να ευχαριστήσω ονομαστικά τον κ. Κώστα Πατσίκα, την κ. Λέλα Μάγγου-Τσατήρη, τον κ. Σάκη Κώστούλα και τέλος τον κ. Τάκη Γατζαρούλη που συμμετείχαν σε αυτή τη διαδικασία με μεγάλη ευχαρίστηση για την εκπλήρωση των ερευνητικών μου στόχων.

Με την ευκαιρία θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κ. **Φωτεινή Ρεράκη** για την πολύτιμη καθοδήγησή της σε όλα τα στάδια εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας. Για την φιλολογική φροντίδα του κειμένου και την επιμελέστατη επεξεργασία του, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στη **Δέσποινα Δεμίρη**. Για την υλική και ηθική συμπαράσταση και την υπομονή που έδειξαν από την έναρξη της φοίτησης μου στη σχολή έως και την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, οφείλω ευγνωμοσύνη

στους γονείς μου. Τέλος, ευχαριστίες οφείλω σε όλους τους διδάσκοντες του Τμήματος
Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του Τ.Ε.Ι. Ηπείρου.

Εισαγωγή

Το θέμα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία, το τυρναβίτικο καρναβάλι και το έθιμο του «Μπουρανί», εντάσσεται στα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής του Τυρνάβου και στη διαχείρισή τους από την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Ο Τύρναβος είναι μια επαρχιακή πόλη της Θεσσαλίας. Ο πληθυσμός του φτάνει στους 17.000 κατοίκους και απέχει 16χλμ. από τη Λάρισα. Το ενδιαφέρον λοιπόν επικεντρώνεται όχι μόνο στον επιτελεστικό χαρακτήρα των συγκεκριμένων δρωμένων αλλά κυρίως στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται και προβάλλονται από τους τοπικούς φορείς, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνονται από ντόπιους και επισκέπτες.

Στο *πρώτο κεφάλαιο* γίνεται αναφορά για τις Απόκριες και την έννοια του καρναβαλιού. Καταγράφονται απόψεις λαογράφων, ανθρωπολόγων και άλλων θεωρητικών παρουσιάζοντας τα χαρακτηριστικά και το ρόλο του καρναβαλιού. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αναφορά στην κοινωνική και λατρευτική διάσταση του καρναβαλιού.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* της εργασίας γίνεται μια ιστορική αναδρομή του καρναβαλιού. Αναφέρονται τα πρώτα στοιχεία για την τέλεσή του, όπως αυτή πραγματοποιούνταν μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Το κεφάλαιο συνεχίζεται με μαρτυρίες περιηγητών και παλαιότερων καρναβαλιστών, δίνοντας σημαντικά στοιχεία για την πορεία του.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* γίνεται λόγος για τη συμβολική διάσταση του «Μπουρανί», ένα έθιμο που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής και προσδιορίζει ένα ευρύ χώρο συμβολικών πράξεων, τελείται για κάποιο μαγικό ή θρησκευτικό σκοπό και επαναλαμβάνεται σε ορισμένη ημερομηνία εορτολογίου, με βασικό χαρακτηριστικό τον αυτοσχεδιασμό¹. Στη συνέχεια επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή του εθίμου στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα βασιζόμενη σε αναφορές ανθρώπων που παρακολούθησαν και μελέτησαν το συγκεκριμένο έθιμο. Τέλος, χρησιμοποιώντας το μεθοδολογικό εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης, το ενδιαφέρον εστιάζεται στον εντόπιο λόγο,

¹ Ελένη Καρυώτου, *Μπουρανί: Φαλλοκρατικά καθρεφτίσματα της κοινωνίας, Μια ανθρωπολογική ματιά σ' ένα φαλλοκρατικό έθιμο*, πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη 1999, σ. 37-38.

στη ματιά των ιδίων των κατοίκων του Τυρνάβου ως προς το έθιμο έτσι όπως αυτό τελείται σήμερα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη διαχείριση του καρναβαλιού από την τοπική αυτοδιοίκηση, με στόχο την πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, στην ενότητα αυτή παρατίθενται διεξοδικά τα βήματα που ακολουθεί η Τοπική Αυτοδιοίκηση για το χρόνο προετοιμασίας που απαιτείται για τη διοργάνωση του καρναβαλιού. Επίσης γίνεται αναφορά και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, είτε έντυπα είτε τηλεοπτικά, τα οποία προβάλλουν το καρναβάλι και το έθιμο του «Μπουρανί» και ενημερώνουν το κοινό. Στη συνέχεια γίνεται λόγος για την εμπορευματοποίηση των δρωμένων. Η Δημοτική Αρχή αναβιώνει τα συγκεκριμένα δρώμενα με σκοπό να διατηρήσει την ταυτότητα του τόπου, μέσω της σύνδεσής τους με αρχαιοελληνικά κατάλοιπα, για να προβάλλουν τουριστικά την περιοχή. Έτσι λοιπόν, το έθιμο προβάλλεται ανάλογα με τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας.

Τέλος, επιχειρείται μια ανακεφαλαίωση των σημαντικότερων συμπερασμάτων της έρευνας, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στα δρώμενα τα οποία αποτελούν πλέον ένα οργανωμένο δημόσιο θέαμα που προσελκύει το κοινό έχοντας ως «σημαία» την ελευθερία του λόγου και της πράξης.

Κεφάλαιο 1

Οι Απόκριες και το καρναβάλι

Ένα από τα έθιμα που ανήκουν στις γιορτές της Άνοιξης, είναι οι Απόκριες. Η λέξη «καρναβάλι» προέρχεται από τις λατινικές λέξεις «carne» (=κρέας) και «vale» (=έχε γειά ή απέχω). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή προέρχεται από τις λέξεις «carne» και «levare» (=αίρω, σηκώνω). Άρα, καρναβάλι = «κρέας έχε γειά» ή «σηκώνω το κρέας». Η αντίστοιχη ελληνική λέξη είναι «Αποκρία», που είναι σύνθετη και ετυμολογικά σημαίνει «αποχή από κρέας» (απο+κρεω)².

Οι Απόκριες ή καρναβάλια διαρκούν τρεις εβδομάδες, γι' αυτό και η περίοδος αυτή ονομάζεται Τριώδιο. Η πρώτη εβδομάδα αρχίζει από την «Κυριακή του Τελώνη και του Φαρισαίου» και λέγεται «προφωνέσιμη», γιατί παλιότερα «προφωνούσαν», δηλαδή διαλαλούσαν, στα χωριά κυρίως, την αρχή της αποκριάς. Η δεύτερη εβδομάδα αρχίζει από την «Κυριακή του Ασώτου Υιού» και λέγεται «κρεατική ή κρεοφάγος», διότι έτρωγαν κρέας και η τρίτη αρχίζει από την «Κυριακή της Απόκρεω» και ονομάζεται «τυρινή ή τυροφάγος», καθότι έτρωγαν γαλακτοκομικά προϊόντα, αλλά και ζυμαρικά³.

Όπως αναφέρει ο λαογράφος Δ. Λουκάτος, «οι ανοιξιάτικες γιορτές αρχίζουν με το ειδωλολατρικό έθιμο του καρναβαλιού. Οι διασκεδάσεις και οι μεταμφιέσεις του είναι προέκταση των εορτών της Πρωτοχρονιάς, όπως τις γιόρταζαν οι Ρωμαίοι και οι Βυζαντινοί, ενώ οι απαρχές του καρναβαλιού μας οδηγούν στην αρχαία Ελλάδα»⁴. Σκοπός της κοσμικής αποκριάς, σύμφωνα με τον Λουκάτο, «είναι η μαγική υποβοήθηση της γης να βλαστήσει με τη βοήθεια των χορών-πηδημάτων, των ποικίλων λαϊκών δρωμένων και των μεταμφιέσεων, με σκοπό να εξευμενίσουν τα βλαπτικά πνεύματα»⁵.

Όταν μιλάμε για το καρναβάλι, αναφερόμαστε στη λαϊκή εορταστική εκδήλωση, συνήθως μεταμφιεσμένων ανθρώπων που φορώντας ή όχι μάσκες,

² Ντίνα Σαμουσαρκίδου, «Αφιέρωμα στα Θρακιώτικα έθιμα του καρναβαλιού», εφ. *Ο Χρόνος*, 15/03/2002.

³ Ο.π.

⁴ Δημήτρης Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, (Δ' έκδοση), Αθήνα 1992, σ. 262.

⁵ Ο.π.

διασκεδάζουν στους δρόμους χορεύοντας, πίνοντας, τραγουδώντας, ξενουχτώντας, πειράζοντας τους άλλους, λέγοντας αστεία και βωμολοχίες και γενικά κάνοντας πράγματα, που σε άλλες περιπτώσεις δεν θα έκαναν. Οι μεταμφιεσμένοι έχουν διάφορα ονόματα, αλλά το κοινότερο που έχει επικρατήσει είναι "Μασκαράδες" και "Καρναβάλια". Πρωτεύον στοιχείο του καρναβαλιού είναι οι μεταμφιέσεις, οι οποίες, όπως οι αρχαίες διονυσιακές γιορτές, έχουν σαν στόχο τη βλάστηση και την καρποφορία της γης που όλο τον χειμώνα βρισκόταν σε χειμερία νάρκη, ενώ την άνοιξη ανασταίνεται, μιας και ανοίγει ο καιρός. Βασικό γνώρισμα των μασκαράδων είναι η μάσκα, η οποία θεωρείται απόγονος των αρχαίων κωμικών και σατυρικών προσωπειών που φορούσαν οι ηθοποιοί, όταν έπαιζαν κωμωδίες και σατυρικά δράματα. Οι μασκαράδες σήμερα φορώντας τη μάσκα δεν αναγνωρίζονται και γι' αυτό νιώθουν απελευθερωμένοι από τον καθωσπρεπισμό και την σοβαροφάνειά τους, με αποτέλεσμα να λένε και να κάνουν πράγματα, που οπωσδήποτε ούτε θα τολμούσαν να σκεφθούν χωρίς την μάσκα. Έτσι ευθυμούν και διασκεδάζουν ξεχνώντας, όπως νομίζουν, για λίγο τις έγνοιες και τα προβλήματά τους.

Άλλο στοιχείο του καρναβαλιού είναι ο χορός. Τα χτυπήματα της γης με τα πόδια έχουν καρποφοριακή σημασία. Οι παράδοχοι χοροί των μεταμφιεσμένων και τα ποδήματά τους, πρεσβεύει η λαογραφία, παρίσταναν την διέλευση των πνευμάτων της βλάστησης. Για παράδειγμα, το γαϊτανάκι είναι ένα παραδοσιακό παιχνίδι που το συναντάμε στα πλαίσια του καρναβαλιού. Αποτελείται από ένα ψηλό στύλο, από την κορυφή του οποίου κρέμονται λωρίδες υφάσματος διαφορετικών χρωμάτων. Τα παιδιά πιάνονται από μια λωρίδα και γυρνούν γύρω-γύρω από το στύλο χορεύοντας και τραγουδώντας. Πιθανόν ο κυκλικός αυτός χορός να υποδηλώνει, όπως έχει

υποστηριχθεί, «τον κύκλο της ζωής, από την χαρά στην λύπη, από τον χειμώνα στην άνοιξη, από την ζωή στον θάνατο και το αντίθετο⁶».

Επίσης, ένα ακόμη γνώρισμα της Αποκριάς είναι και οι φωτιές. Ανάβονται φωτιές στις γειτονιές των πόλεων και των χωριών, πηδούν πάνω απ' αυτές νέοι και γέροι, όπως επίσης με τις φωτιές καίνε και τον καρνάβαλο. Σύμφωνα με την λαογραφία οι φωτιές έχουν καθαρτήριο και μεταβατικό χαρακτήρα, από τον χειμώνα στην άνοιξη. Βέβαια δεν νοείται αποκριά χωρίς φαγοπότι. Είναι και αυτά ομοιοπαθητικές προσπάθειες για την ευφορία της γης, τονίζει ο λαογράφος Λουκάτος⁷.

Η καθ'αυτό αποκριά με τα πολλά έθιμα είναι η τελευταία Κυριακή της Τυροφάγου, που λέγεται αλλιώς “τρανή αποκριά”, διότι τότε φθάνουν με το αποκορύφωμά τους τα φαγοπότια και τα γλέντια. Ο Γ. Α. Μέγας αναφέρει: «όταν φθάσει η Κυριακή αυτή, εκτείνονται στο έπακρο η ευθυμία, οι αθυροστομίες των μεταμφιεσμένων, οι άσεμνες εμφανίσεις και οι χοροί. Η ημέρα όλη περνά με την κίνηση των μασκαράδων με τις επισκέψεις και προπάντων με τα πλούσια φαγοπότια με κύριο γνώρισμα τα γαλακτώδη edésματα»⁸. Απαραίτητα τέλος στοιχεία της αποκριάς θεωρούνται τα κούλουμα και ο χαρταετός. Ο εορτασμός του καρναβαλιού κλείνει με τα κούλουμα και το πέταγμα του χαρταετού. Με τον όρο: κούλουμα, εννοούμε την μαζική έξοδο του κόσμου στην ύπαιθρο και τον εορτασμό της Καθαράς Δευτέρας έξω στη φύση. Τα κούλουμα είναι γνωστά και σαν κούλουμπα, κούμουλες, κουμουλάθες ή κούμουλα.

Σύμφωνα με τον Μπαχτίν το καρναβάλι είναι μια γιορτή λαϊκή, που ξεφεύγει από τον ασφυκτικό έλεγχο της εκκλησίας και των αρχών, δημιουργώντας στην καρδιά του δημοσίου χώρου, του χώρου της αγοράς κυρίως, μια ατμόσφαιρα ελευθερίας, εξίσωσης και αφθονίας. «Το καρναβάλι επιβάλλει την πλήρη κατοχή του δημοσίου χώρου, μεταναστεύει σε κάθε γωνιά του, κυριεύει δρόμους και πλατείες»⁹. Η θεατρικότητα των μεταμφιέσεων, η αντιστροφή των ρόλων που εκφράζει τη συμβολική αντιστροφή των σχέσεων εξουσίας ανάμεσα στα δύο φύλα, κάνουν τους συμμετέχοντες να μπαινοβγαίνουν σε ρόλους, παρωδώντας με αυτό τον τρόπο την κυρίαρχη τάξη πραγμάτων αλλά και εκείνους τους ίδιους. Στο καρναβάλι δεν υπάρχουν ηθοποιοί και

⁶ Ο.π.

⁷ Ο.π.

⁸ Γιώργος Μέγας, *Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας*, Εστία (Ε' έκδοση), Αθήνα 2005, σ.115-120.

⁹ Σταύρος Σταυρίδης, «Από την θεατρικότητα της κυριαρχίας στο αντιθέατρο των πληβείων», στο: *Ουτοπία 43*, Ιανουάριος- Φεβρουάριος 2001, σ. 130.

κοινό, όλοι συμμετέχουν σε μια κατασκευασμένη προσωρινή δεύτερη ζωή (δημόσιο χώρο). Καταλυτικό στοιχείο του καρναβαλιού είναι και το γέλιο το οποίο έχει διπλό χαρακτήρα: «υμνεί θριαμβευτικά μια συνθήκη ζωής γεμάτη χαρά και αφθονία και ταυτόχρονα περιγελά και χλευάζει»¹⁰.

Η Νάντια Σερεμετάκη αναφέρει: «Για τους ανθρωπολόγους, το Καρναβάλι είναι ο χώρος και ο χρόνος που σου επιτρέπει να αποχωριστείς τον καθιερωμένο κοινωνικό σου ρόλο και επάγγελμα και με διάφορες μορφές συμβολικής αντιστροφής, όπως το μασκάρωμα, να μετατραπείς στο αντιθετικό σου άλλο. Με αυτή την έννοια το Καρναβάλι είναι ανάλογο με τις διαβατήριες τελετές στη ζωή του κάθε ανθρώπου, αυτές δηλαδή που μνημονεύουν την αλλαγή του στάτους ενός ατόμου κατά τη διάρκεια του κύκλου της ζωής του. Βέβαια, στην περίπτωση του Καρναβαλιού, ο χρονικός κύκλος δεν μετριέται με τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, αλλά με την κυκλική επανάληψη της εποχικής διάβασης. Το Καρναβάλι συμβαίνει στα όρια χειμώνα και καλοκαιριού, δηλαδή μεταξύ άγονης εποχής και εποχής γονιμότητας. Οι εποχικοί κύκλοι και η μνημόνευσή τους στο Καρναβάλι εκφράζουν μια διαφορετική αντίληψη του χρόνου. Ενώ λοιπόν κατά τη διάρκεια του έτους ο χρόνος ρέει κανονικά και μονογραμμικά προς το μέλλον, κατά τη διάρκεια του Καρναβαλιού η κανονική ροή διακόπτεται. Το Καρναβάλι τελειώνει με την επανένταξη του κόσμου στην κανονική χρονική τάξη»¹¹.

Καθώς παραπάνω μιλήσαμε για την αντιστροφή του αντίθετου φύλου με το μασκάρωμα θα ήταν σκόπιμο να αναφερθούμε στον τρανβεστισμό. «Ο “τρανβεστισμός” λοιπόν είναι η υιοθέτηση του ενδύματος συχνά και της συμπεριφοράς, του αντίθετου φύλου. «Ο τρανβεστισμός δεν είναι μόνο μια πράξη, αλλά πολλές. Είναι μέρος μιας κοινωνικής και προσωπικής δήλωσης. Ακόμα και μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο της αποκριάς μόνο μπορεί σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και κάτω από διαφορετικές συνθήκες να εκφράσει διαφορετικές κοινωνικές και προσωπικές επιθυμίες και απαιτήσεις»¹², σημειώνει η Μαρία Ιωσηφίδου. Οι πρακτικές αυτές του τρανβεστισμού δεν είναι αδυναμία ψυχολογικής ή πολιτιστικής προσαρμογής αλλά μάλλον τα μέσα με τα οποία εκφράζεται η δύναμη και η εξουσία. Οι άντρες για παράδειγμα, αναλαμβάνουν το ρόλο της γόνιμης γυναίκας και οικειοποιούνται την κοινωνικά αναγνωρισμένη

¹⁰ Ο.π. σ. 128.

¹¹ Νάντια Σερεμετάκη, «Καρναβαλιού Μετάλλαξη», εφ. *Τα Νέα*, 17/02/2001.

¹² Μαρία Ιωσηφίδου, «Ο τρανβεστισμός και το καρναβάλι», *Αρχαιολογία* 41, 1991, σ. 71.

αναπαραγωγική της δύναμη. Με την πράξη τους αυτή φανερώνεται η απώτερη αδυναμία τους για αναπαραγωγή. «Η αντίφαση ανάμεσα στην αναγνωρισμένη δύναμη της γυναικείας αναπαραγωγής και την κατώτερη θέση των γυναικών οδηγεί τελικά στην κωμωδία και τα καραγκιοζιλίκια των αντρών που έχουν μεταμφιεστεί σε γυναίκες»¹³.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, διαφαίνεται η κοινωνική και λατρευτική διάσταση του καρναβαλιού. Οι προεαρινές δηλαδή τελετουργίες περιλαμβάνουν στο τυπικό τους μια φανερά μαγική προέλευση και σκοπιμότητα. Μεταμφιέσεις με αντιμετάθεση ρόλων, καθαρτήριες φωτιές, συμπόσια με φαγοπότια και μεθύσια, αισχρολογία, χρήση ομοιωμάτων των γονιμικών οργάνων, αναπαραστάσεις της γενετήσιας πράξης. Εκείνο όμως που συνέχει όλες αυτές τις εκδηλώσεις είναι η ιδέα της ανατροπής της τάξης του κόσμου, η αμφισβήτηση των αξιών και της ιεραρχίας, η κατάργηση των ορίων και των καθιερωμένων νόμων. Ένας άλλος νόμος, αυτός του καρναβαλιού, επιβάλλεται, κάνει πέρα όποια επιταγή και τα ορίζει όλα απ' την αρχή: ανάποδα. Παραδίδει έτσι κάθε δικαιοδοσία για την τέλεση της γιορτής αυτής, στο λαό, «στις κατώτερες τάξεις, στους περιθωριακούς»¹⁴. Το αναποδογύρισμα έχει ήδη αρχίσει και θα ολοκληρωθεί μέσα από την απάτη των παραπλανητικών μεταμφιέσεων και τη διακωμώδηση των παρωδιών. Τέλος θα διατυμπανίσει την κρυμμένη αλήθεια μέσα από τον αποκαλυπτικό λόγο των αποκριάτικων τραγουδιών¹⁵.

Συνεχίζοντας με την κοινωνική διάσταση, η ανατροπή συντελείται μέσα από τις μεταμφιέσεις και τα δρώμενα, όπου τα άτομα δεν μπορούν να καθοριστούν ούτε από το φύλο, ούτε από την ηλικία, ούτε από την κοινωνική τους θέση, ούτε καν από το ζωικό τους είδος: οι άντρες γίνονται γυναίκες, οι γυναίκες άντρες, οι φτωχοί άρχοντες, οι παλαβοί βασιλιάδες, οι γριές λεχώνες, οι άνθρωποι ζώα, οι ιερουργίες φάρσες, μέσα σε ένα χαοτικό κλίμα, όπου η τρέλα αντικαθιστά τη σοβαρότητα, η κατάχρηση τη συνήθη λιτότητα, ο αισθησιασμός την εγκράτεια, η ανεξέλεγκτη σεξουαλικότητα τον αυστηρό έλεγχο, η αταξία την τάξη. Με αντίστοιχο τρόπο συντελείται η ανατροπή και σε επίπεδο «λόγου». Πρόκειται για ένα λόγο «κωμικό», ο οποίος συναντάται κυρίως στα τραγούδια. Εκεί απηχείται όλο το σύστημα ιδεών, αξιών και αναπαραστάσεων για το

¹³ Βλ. σχετικά Μαρία Ιωσηφίδου, ό.π., σ. 65-71.

¹⁴ Μιράντα Τερζοπούλου, «Αγροτική Αποκρία, Γιορτή της φύσης με λατρευτικό και ανατρεπτικό χαρακτήρα», *7 Μέρες Καθημερινή*, 1/03/1998, σ. 1-4.

¹⁵ Ο.π.

φυσικό κόσμο και την κοινωνία, μέσα όμως από την οπτική του καρναβαλιού, άρα αντεστραμμένο.

Στο πλαίσιο του αντεστραμμένου αυτού συστήματος αξιών νομιμοποιείται η ελευθεροστομία, η βωμολοχία, η παραβίαση των ισχυρών ταμπού, η βεβήλωση της ιερότητας, η διατυμπάνιση της σεξουαλικής επιθυμίας. Τα παράλογα γίνονται λογικά, το ψέμα διαψεύδει την αλήθεια, τα αντίθετα και τα αντίπαλα συναντιόνται και συμβιβάζονται. Οι άνθρωποι μέσα από το λόγο τους και τα τραγούδια αναζητούν τον διαφορούμενο κώδικα με τον οποίο θα εκφράσουν τη διαμαρτυρία τους για τα κακώς κείμενα, θα δηλώσουν την αντίστασή τους σε κάθε κοσμική ή υπερκοσμική καταπιεστική εξουσία¹⁶.

Το καρναβάλι σήμερα είναι επηρεασμένο και εμπλουτισμένο από τα τοπικά έθιμα και τις παραδόσεις. Κυρίαρχο όμως γνώρισμα όλων των αποκριάτικων εκδηλώσεων παραμένει: το άρμα του βασιλιά καρνάβαλου και οι χοροί των μεταμφιεσμένων. Γενικότερα, σύμφωνα και με όσα αναλύθηκαν παραπάνω, φαίνεται πως το καρναβάλι και σαν έθιμο και σαν εκδήλωση εμπεριέχει παγανιστικά στοιχεία. Ωστόσο, διατηρείται σήμερα σαν θεσμός σε χώρες με χριστιανική παράδοση, όπου και γιορτάζεται πανηγυρικά. Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Γ.Α. Μέγα: «Ακόμη και οι αυστηρότερες τιμωρίες Εκκλησίας και Πολιτείας δεν κατόρθωσαν να μεταβάλλουν τον τρόπο σκέψης του λαϊκού ανθρώπου, να εξαλείψουν τις ειδωλολατρικές του συνήθειες»¹⁷. Σήμερα ωστόσο παρατηρούμε και κάποιους άλλους λόγους:

α) Πολιτιστικούς: με σκοπό την αναβίωση και την διάσωση των τοπικών παραδόσεων και την διατήρηση της φυσιογνωμίας και της ταυτότητας του κάθε τόπου.

β) Διαφημιστικούς και ανάπτυξης του τουρισμού: με στόχο την προσέλκυση του κόσμου και την προβολή της περιοχής.

γ) Ψυχαγωγικούς: για την διασκέδαση και την εκτόνωση των πολυάσχολων ανθρώπων με την αποφυγή της ρουτίνας και

δ) Οικονομικούς: με κίνητρο την ευρύτερη ανάπτυξη και την σφαιρικότερη μετεξέλιξη της περιοχής.

¹⁶ Ο.π.

¹⁷ Γιώργος Μέγας, *Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας*, Εστία (Ε' έκδοση), Αθήνα 2005, σ.18.

Κεφάλαιο 2

Το Καρναβάλι του Τυρνάβου

2.1. Αναδρομή στην ιστορία του καρναβαλιού στον Τύρναβο

Κάνοντας μια αναδρομή στην τοπική ιστορία, διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχουν συστηματικές καταγραφές για το Καρναβάλι του Τυρνάβου, παρά μόνο σποραδικές αναφορές γι' αυτό σε κάποια σκόρπια κείμενα. Τα πρώτα στοιχεία για την τέλεσή του εμφανίζονται το 1898, με την ίδρυση του Πολιτιστικού και Αθλητικού Συλλόγου «Ανάπλασις». Στην ίδρυση του συλλόγου πρωτοστάτησαν οι εκπαιδευτικοί του Τυρνάβου, μεταξύ των οποίων ο τότε δημοδιδάσκαλος και κατόπιν επιθεωρητής δημοτικών σχολείων Δημοσθένης Ανδρεάδης. Η δράση του συλλόγου ήταν πολυποίκιλη. Ίδρυσε μαθητική χορωδία με την καθοδήγηση των δασκάλων Αστερίου Γουνιτσιώτη και Δημητρίου Αξενίδη, καθιέρωσε τακτικά Κυριακάτικα θρησκευτικά κηρύγματα, ίδρυσε γυμναστήριο, λειτούργησε την κοινοτική βιβλιοθήκη και διοργάνωσε αρκετές μορφωτικές διαλέξεις. Το επίτευγμα της «Αναπλάσεως» ήταν η δημιουργία μουσικής μπάντας που έπαιζε κάθε Κυριακή απόγευμα στην κεντρική πλατεία του Τυρνάβου¹⁸.

Ο Αχιλλέας Τζάρτζανος (φιλόλογος-γλωσσολόγος) αναφέρει για το σύλλογο «Ανάπλασις» τα εξής: «[...] ενώ εμείς οι ντόπιοι δάσκαλοι δεν είχαμε πού να βάλουμε τότε το κεφάλι μας και πώς να οικονομήσουμε τις ανάγκες των σπιτιών και των σχολείων μας, που ήταν κατάγυμνα από σκεύη και όργανα, κι ενώ οι μητέρες και οι γυναίκες μας δεν είχαν ούτε πλαστήρι, για να πλάσουν μια πίτα, εμείς οι παιδοπλάστες αποφασίσαμε ν' αναπλάσουμε κοινωνικά τον Τύρναβο! Και, χωρίς ούτε μια λέξη γραφτή να σύρουμε είτε για τους σκοπούς μας, είτε για τα μέσα της επιτυχίας, ή να τυπώσουμε καταστατικά και να προβούμε σε εκλογές διοικητικών συμβούλων, ιδρύσαμε το σύλλογο της «Αναπλάσεως» προφορικά και «βλέποντας και κάνοντας»! Ορίσαμε μονάχα μηνιαία συνδρομή του κάθε μέλους μια δραχμή κι επιτάξαμε για

¹⁸ Βύρων Γ. Σκρουμπής, *Τύρναβος ιστορικές-λαογραφικές αναδρομές*, Δήμος Τυρνάβου (Έκδοση Β'), Τύρναβος 2001, σ. 77.

πρόεδρο το γιατρό Μ. Τσολιάκη, πρόεδρο τότε και της κοινότητας, και γενικό γραμματέα και ταμιά μαζί με τον υποφαινόμενο»¹⁹.

Ένα από τα παλιά στοιχεία των αποκριάτικων εκδηλώσεων της πόλης, ίσως το «σήμα κατατεθέν» της παλιάς Τυρναβίτικης Αποκριάς, ήταν οι μεγάλες φωτιές που άναβαν στις γειτονιές, οι γνωστές «μπαμπαριές».

Μόλις άρχιζε το κλάδεμα των αμπελιών, τα κομμένα κλήματα μαζεύονταν και φυλάγονταν προσεκτικά, για ν' αποτελέσουν το κατεξοχήν υλικό καύσης και τροφοδοσίας της κάθε «μπαμπαριάς». Με την έναρξη του τριωδίου σε κάθε γειτονιά άναβαν φωτιές στις οποίες συμμετείχαν όλοι οι «γείτονου» με ραδιόφωνα ή φορητά πικάπ και με πρόχειρους μεζέδες που τους έφτιαχναν οι ίδιες οι γυναίκες της κάθε γειτονιάς. Γύρω απ' τη φωτιά στήνονταν γλέντια πολλές φορές μέχρι αργά το βράδυ, στα οποία συμμετείχαν και οι διερχόμενοι «μασκαράδες», όπως αποκαλούνταν οι ντυμένοι με αυτοσχέδιες αποκριάτικες στολές που έρχονταν από άλλες γειτονιές. Στόχος τους ήταν να μην αναγνωριστούν από τους υπόλοιπους, που με τη σειρά τους μέσα από κινήσεις, αποχρώσεις της φωνής ή άλλα χαρακτηριστικά προσπαθούσαν να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους. Τους πιο πολλούς επισκέπτες συγκέντρωναν οι γειτονιές που είχαν ωραίες νέες κοπέλες, οι οποίες γίνονταν το επίκεντρο των ερωτοχτυπημένων νεαρών που μέσω της αποκριάτικης μάσκας και της στολής, που τους έκανε αγνώριστους, είχαν την ευκαιρία να τις πλησιάσουν χωρίς περιστολές²⁰.

Παλιότερα υπήρχε ο Ντελάλης με την ντουντούκα, ο οποίος περιφερόταν στις γειτονιές της πόλης και ανακοίνωνε την έναρξη του καρναβαλιού. Ως τη δεκαετία του 1950 στις εκδηλώσεις του καρναβαλιού πρωταγωνιστούσε το συμβολικό προσκύνημα του φαλλού, όπου συμμετείχαν αποκλειστικά άντρες, οι "Μουτζουρωμένοι"²¹, σύμβολα της γονιμοποίησης, που τριγύριζαν στους δρόμους με το μαγικό φυτό "απήγανος"²² και τη στάμνα με το κρασί στο χέρι, φορώντας το "φέσι κοτιγιόν"²³.

¹⁹ Αχχιλέας Τζαρτζάνος, *Ιστορική και Λαογραφική εταιρεία των Θεσσαλών*, Θεσσαλικά Χρονικά, Αθήνα 1935, σ. 343.

²⁰ Πρόγραμμα εκδηλώσεων *Τυρναβίτικο Καρναβάλι 2008, 9-10 Μαρτίου*, Δήμος Τυρνάβου, 2008.

²¹ Ονομαζόντουσαν «Μουτζουρωμένοι», διότι έβαφαν το πρόσωπό τους με κάρβουνο για να μην είναι αναγνωρίσιμοι.

²² Φυτό με αρωματικές και φαρμακευτικές ιδιότητες. Πίστευαν ότι το φυτό έχει την ιδιότητα να ξορκίζει το κακό, γι' αυτό και έχει θεωρηθεί μαγικό φυτό.

²³ Είδος καπέλου (σκούφος) οι μασκαράδες το φορούσαν προκειμένου να δείξουν την εξωτικότητα του εθίμου.

Ο Βύρων Σκρουμπής αναφέρει για το έθιμο της Αποκριάς: «Από τις πρώτες μέρες που "άνοιγε" το Τριώδιο, οι Τυρναβίτες άναβαν φωτιές (μπαμπαριές) σε κάθε γειτονιά, έξω από τα σπίτια και κυρίως στα σταυροδρόμια. Στις αναμμένες μπαμπαριές οι νέοι πηδούσαν με φόρα από πάνω, ενώ οι νέες χόρευαν τριγύρω και τραγουδούσαν»²⁴. Λίγοι στίχοι από τα τραγούδια αυτά στην τοπική διάλεκτο είναι οι παρακάτω:

- Ένα νερό κυρά Βαγγελιώ, ένα νερό κρύο νερό
Από πούθε κατεβαίνεις Βαγγελιώ μου πενεμένη κ.λπ.
- Στον Άδη θα κατέβω και στον παράδεισο
το χάρο ν' ανταμώσω δύο λόγια να τον πω κ.λπ.
- Μεσίτσι γίνομαι μέσ' στο βαρέλι μπαίνω
κρασοπώλης θα γινώ, πάλι σε κερδίζω εγώ.

Το πιο χαρακτηριστικό όμως είναι το παρακάτω τετράστιχο:

- Όλες οι όμορφες το 'χουν καμάρι,
ως και μια μελαχρινή έχει και αυτή χάρη
Τούρκος την αγάπησε γυναίκα να την πάρει
Σφάζουμαι και πνίγουμαι, τούρκισσα δεν γίνομαι κ.λπ.

Ήδη από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, οι μεγάλοι έπιναν και τραγουδούσαν βωμολοχικά και παραδοσιακά τραγούδια. Οι μεγαλύτερες αλλά και οι περισσότερες φωτιές άναβαν την Τσικνοπέμπτη και το Σαββατοκύριακο της Τυρινής, που είναι και η τελευταία αποκριά. Σ' όλη τη διάρκεια του Τριωδίου νέοι και νέες ντύνονταν καρναβάλια (μασκαράδες) και γύριζαν στις μπαμπαριές, χορεύοντας και τραγουδώντας. Το ντύσιμό τους ήταν τις περισσότερες φορές πρόχειρο, αφού χρησιμοποιούσαν παλιά ρούχα ή ανάποδα βαλμένα σακάκια, αλλά και άλλα καρναβαλίστικα, τα οποία έφτιαχναν μόνοι τους.

Την Κυριακή της Τυρινής γινόταν παρέλαση μασκαράδων που γυρνούσαν στις συνοικίες και κατέληγαν στην κεντρική πλατεία. Στα σπίτια, αργά το βράδυ, σε οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον γινόταν το έθιμο του "χάσκα". Στη μια άκρη μιας κλωστής έδεναν ένα κομμάτι σκληρού σουσαμίσιου χαλβά, ενώ την άλλη την έδεναν με έναν πλάστη. Ο αρχηγός της οικογένειας, κρατώντας τον πλάστη, τον κουνούσε με τέτοιο τρόπο, ώστε ο χαλβάς να κατευθύνεται στο ανοιχτό στόμα ενός από τα μέλη της

²⁴ Βύρων Γ. Σκρουμπής, ό.π., σ. 153-154.

οικογένειας-παρέας. Όταν, ύστερα από λίγες ή πολλές προσπάθειες, ο "παίχτης" κατόρθωνε να "πιάσει" τον χαλβά μόνο με το στόμα του, το παιχνίδι συνεχιζόταν με τη σειρά στα υπόλοιπα άτομα της παρέας. Η όλη διαδικασία προκαλούσε γέλια, όταν ο χαλβάς αντί να βρει το ανοιχτό στόμα, χτυπούσε στη μύτη ή σε άλλα μέρη του προσώπου²⁵.

Τη δεκαετία του 1970, και συγκεκριμένα την περίοδο της δικτατορίας, το καρναβάλι απαγορεύτηκε για ακόμη μια φορά λόγω του περιεχομένου του (το ίδιο είχε συμβεί και κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου). Ωστόσο την δεκαετία του 1980 ξαναβρήκε το δρόμο του.

²⁵ Ο.π.

2.2 Μαρτυρίες για το καρναβάλι στον Τύρναβο

Μέσω των αφηγήσεων παλαιότερων καρναβαλιστών, μαθαίνουμε πολύ χρήσιμα στοιχεία για το καρναβάλι από τα πρώτα κιόλας βήματά του. Ο Γάλλος περιηγητής Léon Heuzey επισκέφτηκε τον Τύρναβο το 1858 και είναι από τους πρώτους που γράφουν για το έθιμο της Αποκριάς εκεί:

«Οι άνθρωποι του λαού διάλεγαν εκείνον που γινόταν τύφλα στο μεθύσι και τον ανακήρυτταν «βασιλιά» της Αποκριάς, του έβαφαν το πρόσωπό του μαύρο και του έβαζαν στο κεφάλι ένα είδος καπέλου, που το έλεγαν καλπάκι. Στη συνέχεια αφού τον ανέβαζαν σ' ένα γαϊδούρι ανάποδα (με το πρόσωπο προς τα πίσω) και αντί για χαλινάρι τον υποχρέωναν να κρατά την ουρά του γαϊδουριού, τον περιέφεραν στους δρόμους της πόλης. Το βράδυ τον οδηγούσαν σ' ένα λάκκο και τον έριχναν μέσα. Μια φορά οι Τούρκοι, νομίζοντας ότι μ' αυτόν τον τρόπο διακωμωδούσαν το Σουλτάνο τους, θέλησαν να σφάξουν το “βασιλιά” κι όλους όσους τον ακολουθούσαν. Ευτυχώς, εκείνη την ημέρα αυτός φορούσε ένα καπέλο που ήταν διακριτικό σημάδι των Ευρωπαίων της ανατολής, οπότε οι Τούρκοι κατάλαβαν ότι πρόκειται για τοπικό έθιμο και μπήκαν κι αυτοί στο παιχνίδι»²⁶.

Ο κ. Χρήστος Ντίμος, σιδηρουργός και καρναβαλιστής, αφηγείται: «Από το 1952 μια αντρική παρέα από τη συνοικία του Αγίου Ιωάννη ξεκίνησε με τους καουμπόηδες, θέμα που διατήρησε για τρία χρόνια. Στα 1957 το καρναβάλι γίνεται πιο ομαδικό και παρουσιάζει το θέμα «Λατέρνα, φτώχεια και φιλότιμο» επηρεασμένο από την κινηματογραφική επιτυχία της εποχής. Το 1958 παρατηρούμε μεγαλύτερη συμμετοχή με θέμα «Το έβδομο θαύμα». Στα 1960-61 παίρνουμε ένα σασί²⁷ με μηχανή από τον Κώστα το Ντριστέλλα, κάνουμε μια βάρκα αρκετά μεγάλη και παρουσιάζουμε τον «Τρωικό πόλεμο». Πάμε στη Λάρισα και το θέμα μας σημειώνει θριαμβευτική επιτυχία, καθώς σταμάτησε όλη η κυκλοφορία για να δει το καρναβάλι του Τυρνάβου. Ακολουθεί μια σειρά με άλλα θέματα με κυρίαρχο στοιχείο το «Μπουρανί» μέχρι το 1967, οπότε η δραστηριότητα των καρναβαλιστών σταματάει λόγω της δικτατορίας.

²⁶ Ο.π. σ. 155.

²⁷ Προέρχεται από τη γαλλική λέξη chassis, και δηλώνει το μέρος ενός οχήματος (τον κινητήρα, τις ρόδες) που σηκώνει το αμάξιμο.

Από το 1974 κάνουμε σποραδικές καρναβαλιστικές εκδηλώσεις χωρίς ειδικό θέμα, κυρίως παραδοσιακές με αυτοσχέδιες στολές. Το 1982 ο τότε δήμαρχος κ. Κουγιώνης έρχεται στο μαγαζί μου «σιδηροκατασκευές» και μου προτείνει να αρχίσουμε όπως παλιά το καρναβάλι. Δέχτηκα αμέσως και ανέλαβα να φτιάξω σκελετό του καρνάβαλου και ο Τέλης Μπλάντας να του δώσει την τελική μορφή. Τον άλλον χρόνο ο κ. Κουγιώνης και ο κ. Τούσιας με πήγανε στην Πάτρα όπου έμεινα λίγες μέρες δίπλα στο μάστορα που κατασκεύαζε τα άρματα του Πατρινού Καρναβαλιού. Με την εμπειρία που απόκτησα από έναν εξαιρετικό καλλιτέχνη αρχίσαμε να κατασκευάζουμε καλύτερα άρματα. Η δυσκολία μας ήταν ότι δεν είχαμε χώρο να τα φτιάξουμε. Τον καρνάβαλο τον έκανα στο μαγαζί μου, άλλα άρματα γίνονταν στο σπίτι του Νίκου και της Γιούλης Γκόγκα ενώ άλλα έφτιαχνε και ο Θόδωρος Πέρπερας. Είχαμε πρόταση και από τον κ. Ιωάννη Χατζηφόρο και κάναμε άρματα στο χώρο που μας έδωσε. Μετά ο Δήμος έκανε το αμαξοστάσιο και λύθηκε ένα μεγάλο πρόβλημα. Καθώς έβλεπαν οι φορείς της πόλης (Σωματεία, Σύλλογοι) να μεγαλώνει το καρναβάλι άρχισαν να παίρνουν μέρος, όπως το Οινοποιείο Τυρνάβου, η χορωδία του μουσικού Συλλόγου, ο Σύλλογος Σιδηροκατασκευαστών, ξυλουργών, αγρότες και πολλοί άλλοι πολίτες. Τότε άρχισε ο Δήμος να βάζει τους εργαζόμενους στο Δήμο (σιδηροκατασκευαστές κ.α.) να κάνουν το καρναβάλι ενώ εμείς δίναμε οδηγίες. Έτσι τελειώνει η δική μας κατασκευαστική προσφορά, αλλά σαν καρναβαλιστές εξακολουθούμε να συμμετέχουμε μέχρι σήμερα»²⁸.

Η κ. Νόνη Γιαβά από τη συνοικία του Αγίου Δημητρίου θυμάται: «Τα πρώτα χρόνια, εκεί στη δεκαετία του 1950 και 1960, καθώς άνοιγε το τριώδιο ντυνόμασταν με ρούχα διάφορα που τα συνδυάζαμε μεταξύ τους. Οι περισσότερες γυναίκες ξέραμε από βελόνι και ξεσηκώναμε στολές από περιοδικά και κινηματογραφικές ταινίες.

Γινόμασταν καουμπόηδες, τσιγγάνες, Ντόμινο, Κολομπίνες, Πιερότοι, Τσάρλεστον βγαίναμε στις φωτιές, χορεύαμε και τραγουδούσαμε, τις ζούσαμε εκείνες τις μέρες. Στις αρχές του 1960 με τα πρώτα άρματα είχαμε και βασίλισσα. Ήμουν και εγώ μια από τις πρώτες βασίλισσες. Αξέχαστες στιγμές...»²⁹.

Σήμερα, όλες αυτές οι εκδηλώσεις έχουν παραμεριστεί. Τη θέση τους πήραν τα άρματα του Δήμου, η παρουσία της βασίλισσας, οι μοντέρνες στολές των

²⁸ Πρόγραμμα εκδηλώσεων *Τυρνάβιτικο Καρναβάλι 2008, 9-10 Μαρτίου*, Δήμος Τυρνάβου, 2008.

²⁹ Ο.π.

καρναβαλιστών, τα λατινοαμερικάνικα ακούσματα. Έτσι, με την έναρξη του Τριωδίου ξεκινούν οι καρναβαλικές εκδηλώσεις που διαρκούν περίπου ένα μήνα. Πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις, διοργανώνονται θεατρικές βραδιές και όλα αυτά πλαισιώνονται από μουσική και χορό. Οι εκδηλώσεις κορυφώνονται την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς με την παρέλαση των αρμάτων, εμπνευσμένα από την επικαιρότητα, αλλά και από τους χιλιάδες καρναβαλιστές.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στη βασίλισσα του καρναβαλιού θα αναφερθούμε στην εκλογή και παρουσία της. Η βασίλισσα ενσωματώθηκε στο καρναβάλι τα τελευταία χρόνια και είναι αυτή που ανοίγει με την εντυπωσιακή παρουσία της την παρέλαση των αρμάτων. Παλιότερα, υπήρχε μόνο ο βασιλιάς καρνάβαλος, ο οποίος συμμετείχε στα σατιρικά δρώμενα. Η παρουσία της βασίλισσας έχει ενταχθεί πλέον στο έθιμο του καρναβαλιού, αντιπαραθέτοντας στο χιούμορ και την ευρηματικότητα του βασιλιά, την ομορφιά και τη λάμψη της. Στην εποχή μας κυρίαρχο πρότυπο της εποχής είναι το στοιχείο του θεάματος. Βλέπουμε έτσι μια διαφορά στους στόχους γιατί παλαιότερα στόχευαν στο γέλιο. Όσον αφορά στην εκλογή της, ο Δήμος έρχεται σε επαφή με κοπέλες της περιοχής οι οποίες επιθυμούν να επωμισθούν το ρόλο της βασίλισσας. Η κοπέλα που θα επωμισθεί το ρόλο επιλέγεται με βάση τη συμμετοχή της τα προηγούμενα χρόνια στο καρναβάλι, το μορφωτικό της επίπεδο και την εξωτερική της εμφάνιση. Από τη στιγμή που επιλέξουν την κατάλληλη, ανακοινώνουν το όνομά της στα μέσα μαζικής ενημέρωσης μια βδομάδα πριν τις Απόκριες. Από εκείνη τη ημέρα ξεκινάνε πρόβες με τη μοδίστρα για το φόρεμα της βραδιάς της παρέλασης, συνεντεύξεις σε κανάλια και εφημερίδες αλλά και εμφανίσεις σε διάφορες εκδηλώσεις που αφορούν στο καρναβάλι.

Κεφάλαιο 3

Το Έθιμο του «Μπουρανί»

3.1 Η συμβολική διάσταση του «Μπουρανί»

Στην πόλη του Τυρνάβου την Καθαρά Δευτέρα πραγματοποιείται το έθιμο του «Μπουρανί». Από τις αναφορές του εθίμου προκύπτει ότι παλαιότερα την Καθαρά Δευτέρα άναβαν φωτιά σε κάθε πλατεία και έφτιαχναν για φαγητό μια αλάδωτη σούπα από σπανάκι ή άλλα χόρτα (μολόχες, τσουκνίδες) με λίγο ρύζι και ξύδι, για να νοστιμίσει. Το έβραζαν σε τσουκάλι και το προσέφεραν στους περαστικούς, ενώ συγχρόνως τους έβαφαν στο πρόσωπο με μπογιές τραγουδώντας άσεμνα τραγούδια. Γύρω από τη φωτιά άντρες χόρευαν, αλληλοπειράζονταν, έλεγαν βωμολοχίες, προβαίνανε σε πρόστυχα καμώματα και σε αδιάκριτες χειρονομίες προς τους περαστικούς. Όταν μαγειρεύονταν το φαγητό, το έπαιρναν και πήγαιναν έξω από τον Τύρναβο, στην περιοχή του ποταμού “Ξηριά” και εκεί εξακολουθούσαν τα τραγούδια, τα πειράγματα, το φαγητό και το κρασί³⁰.

Πριν ξεκινήσουμε, θα δούμε τη συμβολική διάσταση που παίρνει το συγκεκριμένο φαγητό. Λέγοντας «Μπουρανί» οι ίδιοι οι Τυρναβίτες εννοούν, εκτός από τη νηστίσιμη χορτόσουπα, και: α) το όλο έθιμο γενικά και β) τα φασόλια μαζί με τις λαγάνες, τα τουρσί και τα κρασιά που προσφέρονται στον κόσμο.

Στις λαογραφικές ερμηνείες και εικόνες που επικρατούν γύρω απ’ τις διατροφικές πρακτικές των αποκριάτικων εθίμων, επικρατούν δύο βασικές αναλυτικές κατηγορίες, που επιλέγονται για την προσέγγιση του θέματος: α) εκείνη των διονυσιακών επιβιωμάτων και β) η μαγικοθρησκευτική.

Στην πρώτη περίπτωση, όπως σημειώνει ο Α. Ζούκας, δεν θα ήταν υπερβολή αν υποθέταμε πως στον Τύρναβο τα “κούλουμα” ονομάστηκαν «Μπουρανί», όταν, από τη εποχή των Παλαιολόγων, τα συμπόσια (βακχική εορτή την οποία ονόμασαν επί το λατινικότερον “κούλουμα”), συγχωνεύτηκαν στη λήξη της Αποκριάς³¹. Ο Βελλούδιος, γίνεται πιο περιγραφικός στην ανάλυσή του σχετικά με τα διατροφικά συστατικά του μπουρανί: «[...] οι εν λόγω χωρικοί στρώνουν κάτω τα φαγητά δια τα κούλουμα,

³⁰ Γιώργος Θωμάς, «Το μπουρανί του Τυρνάβου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 18, Λάρισα 1980, σ.35.

³¹ Αλέξανδρος Ζούκας, «Το Μπουρανί στον Τύρναβο. Περιπετειώδης εξέλιξη μιας παλιάς τελετουργίας που σχετίζεται με την ευγονία», *7 Ημέρες της Καθημερινής*, 1.3.1998, σ. 15.

απαγγέλλεται η προσευχή προτού αρχίσουν να τρώγουν, το δε κύριον φαγητό αποτελείται από πολλούς και ποικίλους σπόρους και χόρτα βρασμένα μαζί, ως ένα είδος παχυλής σούπας (ποτπουρί) κατά το σύστημα του αρχαίου ελληνικού πολυσπόριου ‘κυκεώνος’ που εσερβίρετο εις τους μινυμένους εις τα Ελευσίνια Μυστήρια εν Αττική, εις την τιμήν της θεάς Δήμητρος, συμβολίζουσας την γονιμότητα»³².

Η δεύτερη περίπτωση περιλαμβάνει μια μίξη στοιχείων, χριστιανικού, παγανιστικού και μαγικού περιεχομένου. «Οι μπουρανήδες του Τυρνάβου [...] γιορτάζουν τον ερχομό της άνοιξης και την αναγέννηση της φύσης στο ύπαιθρο, με μπουρανί (είδος χορτόσουπας) και φαλλολατρεία. [...] Οι περισσότερες τελετουργίες (συμπεριλαμβανομένου ασφαλώς του φαγητού) γίνονται στο ύπαιθρο, πάνω στο νωπό χώμα. Αναδεικνύεται έτσι ο πολύσημος συμβολισμός της ίδιας της γης», σημειώνει η Ε. Καρυώτου³³.

Είναι γεγονός όμως πως οι αντίστοιχες αρχαιοελληνικές τελετουργίες, άμεσα σχετιζόμενες με την παλιότερη λατρεία του Διόνυσου, και οι αντίστοιχες ρωμαϊκές φθάνουν στο Βυζάντιο, όπου τίθενται υπό την αυστηρή κριτική της Χριστιανικής Εκκλησίας. Οικουμενικές Σύνοδοι εξέδωσαν κανόνες με τους οποίους περιόριζαν την παντοδυναμία αυτών των παραδοσιακών τελετουργιών και τις απέκλειαν από τους ναούς, στα προαύλια αυτών, στο ύπαιθρο ή σε απομακρυσμένα ξωκλήσια

Δεν είναι δυνατόν τελικά, έπειτα από τόσες περιπέτειες, ν’ αντιστοιχηθούν ένα προς ένα όλα τα στοιχεία αυτής της λαϊκής τελετουργίας με τα στοιχεία της διονυσιακής λατρείας, έτσι όπως μας την γνώρισαν οι ερευνητές. «Όμως κάθε συσχετισμός με τη λατρεία του Αρχαίου Θεού γίνεται με την προϋπόθεση πως η αναφορά ανάγεται στο «σύθαμπο» της ιστορίας και η μοναδική βεβαιότητα, οι σημερινοί Μπουρανήδες -σαν άλλος σύγχρονος θίασος ή εταιρία- ζουν, δημιουργούν και διακονούν μια λατρεία της οποίας είναι βέβαιο πως δεν γνωρίζουν την προέλευση»³⁴.

Αλλά και όσον αφορά στην καταγωγή του εθίμου οι απόψεις δίστανται. Σύμφωνα με μια άποψη, το έθιμο του «Μπουρανί» έχει τις ρίζες του στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όταν μια παρέα Ελλήνων συμφώνησε μια φορά το χρόνο να μαζεύεται

³² Απόσπασμα από το Περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 1998, σ. 15.

³³ Ελένη Καρυώτου, *Μπουρανί: Φαλλοκρατικά καθρεφτίσματα της κοινωνίας, Μια ανθρωπολογική ματιά σ’ ένα φαλλοκρατικό έθιμο*, πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη 1999 σ. 37-38 .

³⁴ Αλέξανδρος Ζούκας, ό.π., σ.13.

στην περιοχή του Προφήτη Ηλία και να γλεντά καταστρώνοντας συγχρόνως σχέδια ενάντια στους Οθωμανούς. Για την προέλευση του «Μπουρανί» όμως υπάρχουν και άλλες δύο εκδοχές. Η πρώτη αναφέρει ότι οι ρίζες του βρίσκονται στις εορτές των αρχαίων Ελλήνων: στα Διονύσια, στα Θεσμοφόρια, στα Αφροδίσια, στα Θαργήλια και κυρίως στις Αλωαί, που ήταν γεωργική λατρευτική εορτή. Η δεύτερη θεωρεί ότι προέρχεται από Αρβανίτες που εγκαταστάθηκαν στον Τύρναβο γύρω στο 1770, λίγο πριν τα Ορλωφικά³⁵. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, την εποχή εκείνη έπεσε στον Τύρναβο επιδημία χολέρας και οι περισσότεροι κάτοικοι βρήκαν το θάνατο. Η πόλη ερημώθηκε και ο σουλτάνος της περιοχής έφερε πληθυσμό Αρβανιτών, για να κτίσει την καινούργια πόλη, δίπλα στην παλιά (η περιοχή αυτή ονομάζεται «Κόκκαλα», επειδή στην περιοχή θάφτηκαν όσοι βρήκαν τον θάνατο από τη χολέρα)³⁶. Εκεί έκλεισε και η μεγάλη παράδοση των υφαντουργιών και των βαφείων, αφήνοντας μια πόλη έρημη από ανθρώπους. Η ανάκαμψη άρχισε αργά υποβοηθούμενη από την προσέλευση των τσελιγκάτων της Κεντρικής και Νότιας Πίνδου λόγω του πολύ καλού κλίματος της περιοχής³⁷. Έτσι, ο Τύρναβος στις αρχές του 19^{ου} αιώνα παρουσίαζε μια πολυπολιτισμική εικόνα, την οποία συνέθεταν ήθη, έθιμα και ενδυμασίες των αυτοχθόνων, των Βλάχων και των Αρβανιτόβλαχων, των Χασιωτών, των Αγραφιωτών και άλλων. Εντός ενός τέτοιου περιβάλλοντος, το «Μπουρανί», ως θιασικό δρώμενο, αναπτύχθηκε και λειτούργησε ως μαγική τελετουργία για την ευγονία και την ευκαρπία της γης, με κεντρικό σύμβολο το φαλλό και με δρώμενα σχετιζόμενα στενά με τη φαλλική λατρεία και τη μίμηση της γονιμοποίησης³⁸.

³⁵ Με το όνομα «Ορλωφικά» έμεινε γνωστή η ελληνική εξέγερση που ξέσπασε με την υποκίνηση της Ρωσίας το 1770, η οποία έστειλε στην Ελλάδα τους αδελφούς Ορλώφ για να αναλάβουν την ηγεσία. Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, Εκδοτική Εταιρεία «ΑΚΑΔΗΜΟΣ», τόμος 25^{ος}, Αθήνα 1981.

³⁶ Αχχιλέας Τζαρτζάνος, «Ιστορική και Λαογραφική εταιρεία των Θεσσαλών», περ. *Θεσσαλικά Χρονικά*, Αθήνα 1935, σ.70.

³⁷ Αλέξανδρος Ζούκας, ό.π., σ.13.

³⁸ Ο.π.

3.2 Το «Μπουρανί» στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα

Όπως διαβάζουμε σε κείμενο του 1952 του Θάνου Βελλούδιου με τίτλο «Ευγονία και τινά», το οποίο αναδημοσιεύουν οι τοπικές αρχές του Τυρνάβου στο περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το μπουρανί*, το έθιμο επισημοποιείται με την εκλογή του “Αρχιμπουρανήτη” (δεν γνωρίζουμε κάτι παραπάνω για τη διαδικασία εκλογής), του αρχηγού του εθίμου, ο οποίος στέφεται με μια ταινία που συγκρατεί στο μέτωπό του έναν πηλίνο φαλλό, ενώ κάποιος καλλιφώνος συνοδεύει τραγουδώντας την τελετή· όλη αυτή η διαδικασία γίνεται στον Προφήτη Ηλία. Στη συνέχεια, ο “Αρχιμπουρανήτης” της προηγούμενης χρονιάς εισάγει το νέο αρχηγό στα καθήκοντα του, ένα από τα οποία είναι να σύρει πρώτος το χορό. Οι υπόλοιποι, οι λεγόμενοι “Μπουρανήτες”, η ομάδα που «σηκώνει» το φορτίο της τελετουργίας, έχουν το πρόσωπό τους μουτζουρωμένο με καπνιά, πίνουν και χορεύουν. Στο κέντρο στέκονται ο “Κάβουκας” και η “Αράπσα”³⁹ μασκαρεμένοι που φορούν στη μέση τους ζώνη με κουδούνια και φαλλικά ομοιώματα. Ο Κάβουκας λοιπόν, με την Αράπσα, λειτουργούν ως ενδιάμεσοι που φροντίζουν να κρατάν τον κόσμο σε απόσταση γύρω απ’ την πίστα που πλέκεται το γαϊτανάκι, άλλοτε με τα αστεία καμώματά τους και άλλοτε με το φόβητρο της μασιάς, της τρομαχτικής τους όψης και αναστήματος⁴⁰.

Όλη αυτή η διαδικασία συνοδεύεται με βωμολοχίες, παραδοσιακά και αυτοσχέδια ποιήματα, πειράγματα και χειρονομίες⁴¹.

Οι γυναίκες απείχαν από το έθιμο λόγω των φερόμενων φαλλικών συμβόλων. Οι γέροντες του Τυρνάβου λένε ότι η συμμετοχή των γυναικών στη γιορτή επιτράπηκε μετά τον Β’ Παγκόσμιο πόλεμο. Ως τότε η κοινωνία ήταν ανδροκρατούμενη, κι έτσι το «Μπουρανί» στον Τύρναβο ήταν μόνο για άντρες. Οι γυναίκες παρακολουθούσαν την πομπή αθέατες από τα παράθυρα. Αν κάποια τολμούσε να κυκλοφορήσει, έπρεπε να δεχτεί τα πειράγματα των Μπουρανητών.

³⁹ Κάβουκας και Αράπσα ή Αράπισσα (Κάβουκας= από το καβούκι, είδος καπέλου της περιοχής, σαν κώνος, Αράπσα ή Αράπισσα= η μαύρη γυναίκα): δύο απειλητικές μορφές, που έχουν τον ίδιο ρόλο, ντυμένες με προβιές παντού και οπλισμένες με μασιά ή μαγκούρα για να επιβάλλουν την τάξη και να απωθούν το πλήθος από το συγκρότημα των χορευτών.

⁴⁰ Ελένη Καρυώτου, ό.π. σ. 58.

⁴¹ Θάνος Βελλούδιος, «Ευγονία και άλλα τινά», 1952. Αναδημοσίευση στο Περιοδικό *Μπρε Μπρε Μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 1998.

Σύμφωνα με μια παλιότερη ακόμα αναφορά του Αχχιλέα Τζάρτζανου⁴², τα βράδια της εβδομάδας των Απόκρεων έξω σε μικρές πλατείες και σταυροδρόμια συγκεντρώνονταν -μόνον άνδρες-"μπαχτσεβαναραίι"⁴³ (κηπουροί και "ζευγητάδες"), έπιναν και μεθούσαν τραγουδώντας άσεμνα τραγούδια, "κατά κανόνα βωμολοχικά", είτε χορεύοντας γύρω από τη φωτιά είτε καθισμένοι γύρω απ' αυτή.⁴⁴ «Οι αποκριάτικες διασκεδάσεις βαστούσαν ως την Καθαρή Δευτέρα, οπότε προμεσημβρίας, άναβαν πάλι φωτιά στο μέσο της πλατείας ή του σταυροδρομίου, έστηναν πάνω της μια μεγάλη πυροστιά και επάνω σ' αυτή, μέσα σ' ένα μεγάλο τέντζερη ή τσουκάλι, έφκειαναν της Καθαρής Δευτέρας το φαγητό που το έλεγαν "Μπουρανί". Ήταν μια χορτόσουπα αλάδωτη από σπανάκι με λίγο ρύζι μέσα και λίγο ξύδι, για να νοστιμίζει. Όσο λοιπόν το μπουρανί μαγειρευόταν, η παρέα έπινε και τραγουδούσε διάφορα άσεμνα κατά το πλείστον τραγούδια, ενώ χόρευε συνήθως, αρχίζοντας πάντα με το τραγούδι:

*Σταματίσιτι να ιδούμι
πχιο τραγούδι θελ' να πούμι
Τ' κιαρατά του μπουρανί
κιαρατάδες τόφκειαναν
μασκαράδες τότρουγαν »⁴⁵.*

Δεν χανόταν βέβαια καμιά ευκαιρία για πειράγματα μεταξύ των παρεών ή των διερχομένων. Κι όταν το μπουρανί ήταν έτοιμο, μετακόμιζαν οι παρέες προς την κοίτη του ποταμού Ξηριά (Τιταρήσιου), όπου συνέχιζαν το μεθοκόπι και τα ακόλουθα πειράγματα. Όποιος τέλος μεθούσε πολύ, τον ανέβαζαν ανάποδα σ' ένα γαϊδούρι και τον έχριζαν βασιλιά της αποκριάς, τον περιέφεραν στην αγορά του Τυρνάβου, όπου τα πειράγματα με τις σεξουαλικές αναφορές έδιναν κι έπαιρναν.

Ο Γιώργος Πλατής θυμάται και αναφέρει στο περιοδικό *Μπρε μπρε στο μπουρανί*: «Στις αρχές του αιώνα μας το φορτίο της τελετουργίας του Μπουρανί σηκώνει μια ομάδα που αποτελείται από τους: Καρέλα, Κόκκοτα, Καρασιάνη, Ζαχούλα, Τσίτσκα, Λιάνο, Ζαγκότη κ.α. Χαρακτηριστικό εκείνης της εποχής και

⁴² Αχχιλέας Τζάρτζανος, «Το Μπουρανί», περ. *Θεσσαλικά Χρονικά* τόμος β', 1931, σ. 63

⁴³ Προέρχεται από τη τούρκικη λέξη *bahçe* που σημαίνει κήπος με λαχανικά.

⁴⁴ Αχχιλέας Τζάρτζανος, ό.π. σ. 63.

⁴⁵ Ο.π.

ιδιαίτερα του κ. Καρέλα είναι το δέσιμο του φαλλού μ' έναν περίεργο τρόπο στο μέτωπο παρέα με μια λαμπάδα. Τα χρόνια περνούν, το έθιμο συνεχίζεται και φτάνουμε στη δεκαετία του '60. Η παρέα γλεντούσε και ο φαλλός είχε την τιμητική του εν μέσω άσεων χειρονομιών και πειραγμάτων. Ο «Βαγγέλης ο ενωμοτάρχης» συνοδευόμενος από το χωροφύλακα Ιατρόπουλο αποφασίζει να κατασχέσει τον πήλινο φαλλό προς χάριν της ανιψιάς του που τον ήθελε για την συλλογή της. Η παρέα αντιδρά, αρνείται να τον παραδώσει, ζητά μάλιστα χαρτί από τον εισαγγελέα για να γίνει η κατάσχεση και τότε ακούγεται το στιχάκι που έμεινε μέχρι σήμερα να περιπλανιέται στα καφενεία και τα ουζερί της πόλης κάθε τέτοια μέρα: «Τουν πούτσο μας κατέσχεσε ου Βαγγελς ου Νουματάρχης γιατί φουρούσε τρεϊσκώτ κι μπαλουμένις κάλτσες».

Κύρια χαρακτηριστικά εκείνης της ημέρας ήταν τα «φσέκια» και το γαϊτανάκι. Τα φσέκια γίνονταν από καλάμι που το γέμιζαν με πανιά και του έβαζαν μπαρούτι και έκαναν δυνατό κρότο. Το γαϊτανάκι (μια κολόνα με κορδέλες που στη συνέχεια πλέκονταν) το αποτελούσαν 12 άντρες, 6 γυναίκες και 6 καπεταναραίοι⁴⁶. Ακόμα, ένας Κάβουκας και μια Αράπσα που φορούσαν λαγοτόμαρα είχαν στην μέση τους δεμένα κουδούνια από άλογα και δύο παγούρια από κολοκύθια γεμάτα από κρασί⁴⁷.

Ο Γιώργος Πλατής αναφέρει στο ίδιο περιοδικό που δημοσιεύτηκε το 2009: «Το πλέξιμο είναι καλό αλλά θέλει να έχεις το νου σου, και να'σαι χορευτής τουλάχιστον να ξέρεις, γιατί στο ξέπλεγμα είναι το μπερδεμα όλο. Εκεί είναι που δείχνεις την παλικάριά, βλέπω στις τηλεοράσεις εδώ πέρα σε κάτι θέατρα που... δήθεν κάνουν γαϊτανάκι. Αυτό δεν είναι γαϊτανάκι, δεν έχει τη χαρά. Εμείς είχαμε δώδεκα μέτρα κορδέλα ο καθένας, δώδεκα μέτρα και πεντέμιση ήταν το ξύλο, αυτό τυλίγονταν όλο, πλέκονταν όλο, δεν φαίνονταν ξύλο. Φαινόταν τα σχέδια, από τις κορδέλες που είχαμε, εκεί ήταν η παλικάριά, ποιος αντέχει τώρα να το πλέξει αυτό; Θέλει δυόμιση ώρες για να πλέξεις ολόκληρο το κοντάρι χορεύοντας»⁴⁸. Η Μαρία Ιωσηφίδου αναφέρει για το γαϊτανάκι που πλέκεται στο χωριό Πέτα της Άρτας τα εξής: «Τα παλιά χρόνια οι χορευτές ήταν όλοι άντρες, οι μισοί από τους οποίους ήταν ντυμένοι τσολιάδες ενώ οι άλλοι φορούσαν γυναικεία ρούχα με έντονα χρώματα. Οι άντρες μεταμφιεσμένοι είτε σε γυναίκες είτε τσολιάδες, μπορούσαν να είναι ελεύθεροι ή παντρεμένοι, αλλά έπρεπε να είναι γεροδεμένοι και δυνατοί, ικανοί να χορεύουν, να τραγουδούν και να πηδούν.

⁴⁶ Καπεταναραίοι λέγονταν οι αρχηγοί της ομάδας.

⁴⁷ Περιοδικό *Μπρε Μπρε Μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 1998.

⁴⁸ Περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 2009.

Κι έπρεπε να είναι ευχάριστοι σύντροφοι στην παρέα»⁴⁹. Άρα λοιπόν και σε αυτή την περίπτωση, όπως αναφέρει και η Μ.Ιωσηφίδου, ενσαρκώνονται οι αρετές εκείνες που θεωρούνται πιο αντιπροσωπευτικές για έναν άντρα. Στην περίπτωσή μας η αναφορά του Γιώργου Πλατή για το γαϊτανάκι και το πλέξιμό του δείχνει, ότι χρειάζεται δύναμη και παλικάριά, αναπόσπαστα στοιχεία της εντόπιας αντρικής ταυτότητας. Παίρνει δηλαδή περισσότερο το χαρακτήρα μιας ιδιαίτερης ικανότητας που έχουν ορισμένα άτομα (άντρες) και συγκεκριμένα οι Τυρναβίτες (Μπουρανήτες) να πλέκουν το γαϊτανάκι. Οι ρόλοι στο γαϊτανάκι είναι μοναδικοί και δεν μπορούν να εκτελεστούν από άλλους πέρα από τα μέλη του συλλόγου. Είναι προσωποπαγείς, κάθε ρόλος ταυτίζεται με το αντίστοιχο άτομο. Η εκφραστικότητα και ο αυθορμητισμός των αντρών, μαζί με τα σωματικά τους προσόντα, είναι χαρακτηριστικά της λεβεντιάς, έτσι όπως αυτή θεωρείται στα πλαίσια της εν λόγω κοινότητας.

⁴⁹ Μαρία Ιωσηφίδου, "Ο τρανβεστιτισμός και το καρναβάλι", *Αρχαιολογία*, 41, 1991, σ. 66-67.

3.3 Το «Μπουρανί» τα νεότερα χρόνια

Όπως είπαμε και στο παραπάνω κεφάλαιο το «Μπουρανί» γνώρισε κατά τον τελευταίο αιώνα διώξεις από τις δικτατορίες του Ι. Μεταξά (1936-1941) και των Απριλιανών Συνταγματαρχών (1967-1974). Και οι δυο απαγόρευσαν τη δημόσια εμφάνιση των φαλλικών συμβόλων, τα άσεμνα τραγούδια καθώς και κάθε σχετική εκδήλωση. Ωστόσο, από τις μαρτυρίες που έχουμε, λίγα χρόνια πριν την δεύτερη δικτατορία, βλέπουμε την προσωρινή επανέκαμψη του εθίμου. Ήταν η εποχή όπου οι «Αμαξοκαραγωγαίοι», μια άλλη συντεχνία του Τυρνάβου, στους οποίους ανήκε εθιμικά το ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία, βλέποντας το επάγγελμά τους να φθίνει, άρχισαν να μην μπορούν να συντηρούν το ναό ή να αντεπεξέρχονται στις διάφορες εθιμικές υποχρεώσεις τους. Εκείνοι για την ενίσχυση του ναού είχαν το χορευτικό με το «γαϊτανάκι», το οποίο έκπλεκαν και ξέπλεκαν οι χορευτές κατά τη διάρκεια ενός πολύπλοκου χορού, και το οποίο συγκρότημα χόρευε σε δημόσιες εμφανίσεις λίγο μετά τα Χριστούγεννα, στα Φώτα, του Αι-Γιαννιού και του Αγ. Αθανασίου. Το συγκρότημα συνόδευαν ο Καβούκας και η Αράπσα, όπως αναφέρεται και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο.

Παλαιότερα, προκειμένου κάποιος να γίνει μπουρανήτης, πολύ περισσότερο μέλος της μπουρανήτικης παρέας του συλλόγου «Γαϊτανάκι», έπρεπε απαραίτητως να υπάρχει ένα διάστημα μαθητείας και παρακολούθησης του εθίμου κοντά στους παλιότερους. Τα κριτήρια επιλογής του νέου μέλους (για το γαϊτανάκι) ήταν η τυρναβίτικη καταγωγή του, το φύλο (αποκλειστικά μόνο άντρες), η ηλικία (απ' την εφηβεία και μετά), η συγγένεια (συνήθως κάποιος μεγαλύτερος συγγενής τους ήταν ήδη μέλος της παρέας), τα φυσικά προσόντα (π.χ. το ύψος, κατάλληλο για το ρόλο του Κάβουκα), η περιέργεια για το έθιμο, η όρεξη και η ικανότητα για δημιουργία κεφιού, καλαμποριού και χορού. Υπήρχε ένα κλίμα μυστικοπάθειας και η γνώση του εθίμου περιοριζόταν περισσότερο σε φήμες και υποθέσεις. Η περιορισμένη πρόσβαση στο εσωτερικό πλαίσιο του συλλόγου, αποτελεί συγχρόνως έναν τρόπο διατήρησης αυτής της «αυθεντίας» και του κύρους του⁵⁰.

«Στις μέρες μας, η μεταβίβαση της παραδοσιακής γνώσης, μιλώντας πάντα για το γαϊτανάκι, μάλλον είναι προβληματική. Και αυτό γιατί, εξακολουθεί να υπάρχει από πλευράς συλλόγου ένα κλίμα μυστικοπάθειας και δύσκολου ανοίγματος προς τους

⁵⁰ Ελένη Καρυώτου, ό.π. σ.72.

ξένους που ζητάν πληροφορίες για το έθιμο (όχι απαραίτητα όμως να συμμετάσχουν και σ' αυτό), αλλά απουσιάζει το ενδιαφέρον από πλευράς νεολαίας, άρα χάνεται και η περίοδος μαθητείας της νέας γενιάς κοντά στην παλιά. Αυτό που παρατηρείται τώρα είναι η μετατόπιση του τρόπου μεταβίβασης και του περιεχομένου της παραδοσιακής γνώσης. Δεν υπάρχει πλέον η εθιμική σχέση εξουσίας μεταξύ παλιού-νέου μπουρανήτη, σε σημείο που όταν ο νέος εκδήλωνε συμπτώματα μη υπακοής σε κάποιες πρακτικές, να αποκλείεται απ' την μπουρανίτικη παρέα, αλλά η μιμητική αναπαράσταση των όσων βλέπει και ακούει ο υποψήφιος μπουρανήτης και κατόπιν η ενσωμάτωσή του σε μια απ' τις παρέες των ουζερί και καφετεριών της πόλης. Η μεταβίβαση της παράδοσης μεταξύ δύο γενεών στις μέρες μας δηλαδή, μετατράπηκε σε περισσότερο οπτικο-ακουστική υπόθεση, παρά μυητική διαδικασία»⁵¹.

Όσο τα χρόνια περνούσαν, προς τα τέλη της δεκαετίας του '70 οι γυναίκες αρχίζουν να παίρνουν ενεργά μέρος στο όλο τελετουργικό παίρνοντας τη θέση των μεταμφιεσμένων ανδρών στο πλέξιμο στο γαϊτανάκι, ιδιαίτερα μάλιστα μετά τη δημιουργία του «Σωματείου του Μπουρανί» στις 14 Αυγούστου 1979, με πρόεδρο τον Γιώργο Πλατή και άλλα 25 άτομα που υπέγραψαν το καταστατικό της ίδρυσης του σωματείου⁵².

Το μπουρανί σήμερα εκφράζει ένα ξεκάθαρο διαχωρισμό των δύο φύλων. Είναι δομημένο πάνω στο συμβολικό σύστημα αντιθέσεων του αρσενικού με το θηλυκό. Προβάλλεται ως αντρικό έθιμο, μια εικόνα που ανατρέπεται μετά την παρακολούθησή του. Ωστόσο, παρόλο που οπτικά εμφανίζεται η κοινή παρουσία αντρών και γυναικών (κοινού/εκτελεστών), υπάρχει σαφής διαχωρισμός του τι κάνουν οι γυναίκες και τι κάνουν οι άντρες. Οι γυναίκες αποτελούν συνήθως το κοινό ή τους παθητικούς συντελεστές σ' ένα καλαμπούρι, καθώς περιορίζονται μόνο στο να δέχονται τα πειράγματα και να αντιδρούν σ' αυτά, και όχι να δημιουργούν τα δικά τους καλαμπούρια από μόνες τους. Οι κινήσεις, όπως και ο λόγος τους, είναι πάντα πιο περιορισμένες και συγκρατημένες απ' αυτές των αντρών. Έχουν μεγαλύτερη αίσθηση εγκράτειας και ντροπής. Οι άντρες αντίθετα, είναι οι τελεστές του εθίμου, οι ενεργητικοί πρωταγωνιστές των καλαμπουριών. Ένα καλαμπούρι όταν γίνεται μεταξύ δύο ατόμων διαφορετικού φύλου, πάντα γίνεται απ' τον άντρα και κατευθύνεται προς τη γυναίκα. Γι' αυτό και η αντρική εικόνα του εθίμου ανατρέπεται, όχι από την απλή παρουσία των

⁵¹ Ο.π. σ. 72.

⁵² Περιοδικό *Μπρε Μπρε Μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 1998

γυναικών στο χώρο της γιορτής, όπως θα ήταν αναμενόμενο, αλλά απ' το σφετερισμό και την κατάκτηση των αντρικών ρόλων απ' την μεριά του γυναικείου φύλου, όταν οι γυναίκες αρχίζουν να είναι τα ενεργητικά μέρη της δράσης και όχι τα παθητικά. Γεγονός που επιβεβαιώνεται και απ' τις αντιδράσεις που προκάλεσε η συμμετοχή των γυναικών στο κατεξοχήν παραδοσιακό κομμάτι του «Μπουρανί», το πλέξιμο απ' το γαϊτανάκι.

Το τελετουργικό του εθίμου, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, έχει ως εξής: το πρωί ο κόσμος μαζεύεται στο ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία λίγο έξω απ' την πόλη, για να παρακολουθήσει τις χορευτικές εκδηλώσεις του συλλόγου μπουρανητών: το γαϊτανάκι και το χορό γύρω απ' το καζάνι με το μπουρανί. Ασφαλώς, δε λείπουν οι βωμολοχίες, τα πειράγματα και προπαντός η παρουσία των πήλινων φαλλών, τόσο στα χέρια αυτών που συμμετέχουν όσο και στο ίδιο το κοινό. Στη συνέχεια μοιράζονται λαγάνες, φασολάδα και κρασί, ενώ τα όργανα συνεχίζουν να παίζουν για όποιον έχει διάθεση για χορό. Προς το μεσημέρι, το πλήθος αρχίζει να εγκαταλείπει το λόφο του Προφήτη Ηλία και κατευθύνεται προς τα ουζερί της πόλης. Οι κεντρικοί δρόμοι είναι κλεισμένοι απ' τα τραπεζάκια και τις παρέες που πίνουν και βωμολοχούν ανελλιπώς μεταξύ τους, αλλά κυρίως με τους περαστικούς, δίνοντάς τους συνήθως να φιλήσουν τον «Πήλινο» ή επιχειρώντας να «τους τον βάλουν από πίσω», καθώς ανακατεύουν με την κουτάλα τα τσουκάλια με το μπουρανί που έχουν τοποθετηθεί σε διάφορα σημεία (περισσότερο για εικονική, συμβολική και όχι πραγματική χρήση τους). Και το κέφι συνεχίζει μέχρι αργά το απόγευμα με φαγοπότι και πειράγματα και το βράδυ στα νυκτερινά κέντρα της πόλης⁵³.

Βασικό συστατικό επίσης της όλης διαδικασίας είναι τα βωμολοχικά τραγούδια, κύριο χαρακτηριστικό των εκδηλώσεων τόσο παλαιότερα, όσο και σήμερα. Τα παρακάτω τραγούδια πιστοποιούν πως αυτή τη μέρα στον Τύρναβο τα γενετικά όργανα αυτονομούνται και προσωποποιούμενα δρουν ανεξάρτητα από τα φέροντα σώματα. Η όλη δράση τους όπως φαίνεται, περιγράφει εύθυμα την αιώνια πάλη των δύο φύλων και προβάλλει ως υπέρτατη υποχρέωση των ανθρώπων την ηδονή και τη χαρά. Ωστόσο μέσα στις αστείες καταστάσεις αυτών των στίχων καθρεφτίζονται οι ισχύουσες αντιλήψεις για τη διάκριση των φύλων και την αντρική κυριαρχία, οι προκαταλήψεις

⁵³ Ελένη Καρυώτου, ό.π., σ.1.

για τη γυναικεία ερωτική επιθυμία και σε τελική ανάλυση το περιεχόμενο που η νεοελληνική ανδροκρατούμενη κοινωνία δίνει στην σεξουαλικότητα των ατόμων. Ενδεικτικά αναφέρω κάποια:

Τα μανάβικα

*Βγήκαν τα μανάβικα να πλήσσουν τα σπανάκια,
Να φκιάσουν μπουρανί, του Τυρνάβου το φαϊ.*

*- Δεν έχουμε για όλες που δεν έχουν κατσαρόλες
Και για τις γριές, και για τις γριές.*

*Να βγουν οι παντρεμένες και οι αρραβωνιασμένες,
Να πάρουν μαϊντανό απ' του Γιανν' του Μαμανό.*

*- Δεν έχουμε για όλες που δεν έχουν κατσαρόλες
Και για τις γριές, και για τις γριές.*

*Να βγούνε οι δεσποινίδες, να πάρουν τσουκνίδες,
να φκιάσουν μπουρανί, απ' του Νίκου τουν Κανή.*

*- Δεν έχουμε για όλες που δεν έχουν κατσαρόλες
Και για τις γριές, και για τις γριές.*

Ανέβηκα στην πιπεριά

*Ανέβηκα στην πιπεριά, γεια σας χαρά σας βρε παιδιά
για να κόψω ένα πιπέρι, συ'σαι το μικρό μου ταίρι.*

*Κι είδα μια κόρη π' άλλαζε και τη καρδιά μου σπάραζε
και μου λέει «μη φοβάσαι, βαλ' το χέρι σου και πιάσε».*

Την τσίμπησα μεσ' στο λαιμό, σκούζει φωνάζει «όχι, εδώ»,

και μου λέει παρακάτω «από το λαιμό πιο κάτω».

*Την τσίμπησα τα δυό βυζιά, σκούζει φωνάζει «κερατά»,
και μου λέει παρακάτω «από το λαιμό πιο κάτω».*

*Την τσίμπησα στον αφαλό, σκούζει φωνάζει «ούτ' εδώ»,
και μου λέει παρακάτω «από το λαιμό πιο κάτω».*

*Την τσίμπησα στα γόνατα, φωνές και ξελιγώματα,
και μου λέει παραπάνω «απ' τα γόνατα πιο πάνω».*

*Σκύβω ο μαύρος, τι να δω, ρεματάκι δροσερό,
γύρω γύρω είχε βούρλα και στη μέση μια βρυσούλα,
ήτανε και κατηφόρα, έβαλα και λίγη φόρα.
Πέφτει, σκούζει απ' τη χαρά της και την ακουσ' ο μπαμπάς της.*

*«Τι έχεις κόρη μ' κι είσι κατ' κι ειν' τα πόδια σου στ' αυτιά τ';»
«Μέγας πόνος μ' έχει πιάσει και με τρίβει να περάσει».*

Μεγάλες αποκριές

*Τις μεγάλες Απόκριες
αποκρεύουν το τυρί (δισ)
αποκρεύουν κι από το μνι
και την Καθαρά Δευτέρα
παίρνουν τα κωλιά αέρα.
Τις τρανές τις Αποκριές
που ανάβουν οι χοντρές
και ζητούν να βρουν ψωλές
για να σβήσουν τις φωτιές.
Άναψε και η Χριστίνα
Που' χει να γαμηθεί ένα μήνα.
Άναψε και η Μαρία
Κι έχει μια ανησυχία.
Άναψε κι η Παναγιώτα*

*Κακαρίζει σαν τη κότα
κι ανεβαίνει κατεβαίνει
και την πούτσα δε χορταίνει.
Μπρε μπρε μπρε το μπουρανί
Κι τα' χαράτσινας τι μνι.*

Οι δημιουργοί των τραγουδιών αυτών δεν είναι συγκεκριμένοι. Η δημιουργία τους είναι αυθόρμητη και γινόταν από μπουρανήτες την ώρα της γιορτής. Ένας ξεκινούσε με έναν απλό στίχο και οι υπόλοιποι συνέχιζαν με σχετικούς στίχους δημιουργώντας τα τραγούδια. Το στοιχείο του αυτοσχεδιασμού είναι έντονο.

3.4 Το «Μπουρανί» σήμερα: το έθιμο για τους ντόπιους

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες⁵⁴ που έχουμε φαίνεται πως και η Δημοτική Αρχή και οι κάτοικοι του Τυρνάβου εκφράζουν τη σημαντικότητα της ύπαρξης του εθίμου. «Οι ίδιοι επιθυμούν να συνεχιστεί το έθιμο όποια και αν είναι η σημερινή του μορφή. Συνειδητοποιούν ότι το έθιμο έχει μεταλλαχθεί αλλά αν δεν δραστηριοποιηθούν ενεργά όλοι, με το χρόνο θα σβήσει... Το ίδιο πράγμα εκφράζει και τους παλιούς Μπουρανήτες. Γι' αυτό και προσπαθούν να αναβιώσουν το έθιμο κάθε χρόνο όπως παλιά που υπήρχε μια διαδικασία, έφτιαχναν το μπουρανί, έπλεκαν το γαϊτανάκι και όλα τα άλλα όπως τα βωμολοχικά τραγούδια με τα αυτοσχέδια στιχάκια»⁵⁵. Η Ελένη Καρυώτου αναφέρει στην εργασία της πως «το αίσθημα μοναδικότητας που έχουν οι ίδιοι Τυρναβίτες για το έθιμό τους, τους προσδίδει επιπλέον μια ιδιότητα ταυτότητας(...) τόσο οι κάτοικοι όσο και η πόλη η ίδια προσδιορίζονται και αναγνωρίζονται με το όνομα του εθίμου (Μπουρανήτες= Τυρναβίτες, Μπουρανί συνώνυμο του Τυρνάβου»⁵⁶.

Από τα λόγια του Τάκη Γατζαρούλη⁵⁷ φαίνεται ότι οι παλιοί θεωρούνται πιο κοντά στην διατήρηση και αναπαραγωγή του εθίμου. Οι νεότεροι ναι μεν είναι οι συνεχιστές, αλλά δεν γνωρίζουν τόσα πολλά για το μπουρανί όσα γνώριζαν οι παλαιότεροι, αφού έχουν επιφέρει τις δικές τους αλλαγές. Επίσης φαίνεται η υποχρέωση που έχουν να συνεχίσουν την «παράδοσή» τους, ακόμη και αν κάτι τέτοιο θα σήμαινε την υιοθέτηση κάποιων καινοτομιών, όπως η αλλαγή στα πρόσωπα που γίνονται δεκτά μέσα στο σύλλογο απ' το γαϊτανάκι: η έλλειψη ενδιαφέροντος της νεότερης γενιάς για το γαϊτανάκι, ώθησε στην εγκατάλειψη του τρόπου ένταξης στην μπουρανήτικη παρέα του συλλόγου, καθώς και στην στράτευση οποιουδήποτε εθελοντή, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας και καταγωγής.

Ο Δήμος λοιπόν, προσπαθεί να προσελκύσει τους νέους να ενταχθούν στην ομάδα του συλλόγου Μπουρανητών για να αποτελέσουν τους συνεχιστές του εθίμου και της "παράδοσής" τους. Μέσα σε όλα αυτά αντιμετωπίζουν και ένα άλλο πρόβλημα, αυτό της εμπορευματοποίησης του εθίμου. Θεωρούν ότι για κάποια χρόνια το έθιμο

⁵⁴ Βλ. σχετικά παράρτημα 1, σ. 59-63.

⁵⁵ Βλ. σχετικά παράρτημα 1, συνέντευξη Λέλα Μάγγου-Τσατίρη και Κώστα Πατσίκας, σ. 62, 63.

⁵⁶ Ελένη Καρυώτου, *Μπουρανί: Φαλλοκρατικά καθρεφτίσματα της κοινωνίας, Μια ανθρωπολογική ματιά σ' ένα φαλλοκρατικό έθιμο*, πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη 1999, σ. 66.

⁵⁷ Βλ. σχετικά παράρτημα 1, συνέντευξη Τάκη Γατζαρούλη σ. 59.

είχε εμπορευματοποιηθεί. Τώρα αυτό που ζητούν είναι ο κόσμος που θα επισκεφτεί τον Τύρναβο, να βιώσει το έθιμο και να συμμετέχει ενεργά.

Τέλος θεωρούν ότι ο Τύρναβος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το Μπουρανί και αυτό το αποδεικνύουν μέσω της νέας γενιάς. Η αντιδήμαρχος πολιτισμού Λέλα Τσατίρη-Μάγγου, αναφέρει χαρακτηριστικά στη συνέντευξη που μου παράθεσε: «Ο γιος μου που είναι 12 χρονών άμα τον ρωτήσεις τι γιορτάζουμε την Καθαρά Δευτέρα, θα σου πει το Μπουρανί, δεν γνωρίζει κάτι άλλο για εκείνη την ημέρα όπως για παράδειγμα το πέταγμα του χαρταετού που για τα περισσότερα παιδιά άλλων περιοχών είναι ένα συνηθισμένο παιχνίδι εκείνης της ημέρας»⁵⁸. Βέβαια δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι είναι πολύ Τυρναβίτες, οι οποίοι εκείνη την ημέρα φεύγουν από τον Τύρναβο γιατί δεν θέλουν τα παιδιά τους να παρακολουθήσουν το συγκεκριμένο δρώμενο λόγω των βωμολοχικών τραγουδιών και όλων των παραλειπόμενων. Όπως επίσης υπάρχει και μια «χριστιανική νεολαία του Αγίου Γεδεών Τυρνάβου» τα μέλη της οποίας λένε "όχι στο άθεο καρναβάλι"⁵⁹.

Παραθέτοντας και την δική μου εμπειρία, συμμεριζόμενη την άποψη της Αντιδημάρχου Λέλας Τσατίρη-Μάγγου, θυμάμαι ότι στα παιδικά μου χρόνια παρακολουθούσαμε μαζί με τους γονείς μου, την παρέλαση των αρμάτων και το κάψιμο του βασιλιά καρνάβαλου στον Τύρναβο. Την Καθαρά Δευτέρα όμως πετούσαμε τον χαρταετό στα παράλια της Λάρισας. Δεν γνώριζα την έννοια του Μπουρανί ως έθιμο, αλλά μόνο ως μια χορτόσουπα την οποία έτρωγαν οι παππούδες μου εκείνη την ημέρα. Την χρονιά που πήγαινα λύκειο μαθαίναμε τι γινόταν στον Τύρναβο, αλλά η προκατάληψη των μεγάλων με έκανε να αδιαφορήσω και να μην μπω καν στην διαδικασία να το παρακολουθήσω. Το έθιμο του «Μπουρανί» το παρακολουθώ τα τελευταία χρόνια, γεγονός που ενέπνευσε και την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

⁵⁸ Βλ. σχετικά παράρτημα 1, συνέντευξη Λέλα Μάγγου- Τσατίρη, σ. 62.

⁵⁹ Βλ. σχετικά παράρτημα 1, δημοσίευση από την εφημερίδα *Η Αλήθεια*, σ. 66. Να υπενθυμίσουμε ότι ανάλογα πυρά αντιμετώπισε και η Δόμνα Σαμίου. Βλ. σχετικά παράρτημα 1, σ. 67-68.

Κεφάλαιο 4

Η διαχείριση του εθίμου

4.1 Η διαχείριση του καρναβαλιού εκ μέρους του Δήμου

Η διαχείριση των πολιτισμικών αγαθών με στόχο την περαιτέρω πολιτιστική ανάπτυξη, βασίζεται σε δύο σημαντικούς παράγοντες: ο ένας σχετίζεται με το ρόλο του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης και ο δεύτερος με τη λαϊκή συμμετοχή. Η λαϊκή συμμετοχή αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα προώθησης της πολιτιστικής ανάπτυξης. «Η συμμετοχή αυτή παίρνει τρεις μορφές: στην πρώτη ο ρόλος των πολιτών περιορίζεται στην κατανάλωση των πολιτιστικών αγαθών. Η δεύτερη απαιτεί τη συμμετοχή των πολιτών στη διοίκηση και στις αποφάσεις, προκειμένου να εφαρμοστεί μια ορισμένη πολιτική. Σε αυτή την περίπτωση, διάφορες ομάδες προσδιορίζουν, με βάση το δικό τους λογικό-αισθητικό κριτήριο, τις πολιτιστικές μορφές και το περιεχόμενο που θέλουν να καταναλώσουν. Η τρίτη μορφή έχει την έννοια της ενθάρρυνσης των πολιτών να μετέχουν προσωπικά στις διεργασίες της καλλιτεχνικής δημιουργίας που θέλουν να καταναλώσουν»⁶⁰.

Από την άλλη πλευρά ο οργανισμός της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελεί το φυσικό υποδοχέα των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, «βρίσκεται πολύ πιο κοντά στη λαϊκή βάση και είναι ο καταλληλότερος φορέας άσκησης πολιτιστικής πολιτικής. Γι' αυτό οφείλει να συνδέεται με την τοπική κοινωνία, να ακούει τις ανάγκες της και να εκφράζει τις αγωνίες της»⁶¹. Πρωταρχικός ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι η ενεργοποίηση και συμμετοχή του πολίτη. Οι Δήμοι και οι κοινότητες, ως πρωτοβάθμιες μορφές δημοκρατίας, μπορούν να διαδραματίσουν πρωταρχικό ρόλο στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, στη διατήρηση και προβολή των τοπικών ιδιαιτεροτήτων καθώς και τη σύνδεσή τους με άλλες πολιτισμικές νησίδες, μέσω των δικτύων πόλεων και των αδελφοποιήσεων.

⁶⁰ ΤΕΔΚΝΑ (Τοπική Ένωση Δήμων & Κοινοτήτων Νομού Αττικής), «Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Ύδρα 14-15 Μαΐου 1993», Πρακτικά και συμπεράσματα του Συνεδρίου: *Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, 1993, σ. 43.

⁶¹ Ευγενία Π. Μπιτσάνη, *Πολιτισμική Διαχείριση & Περιφερειακή Ανάπτυξη, Σχεδιασμός Πολιτιστικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*, Διόνικος, Αθήνα 2004, σ. 213.

Για τη σωστή διαχείριση των πολιτισμικών αγαθών απαιτείται προγραμματισμός, οργάνωση, στελέχωση, διεύθυνση, ηγεσία, συντονισμός και έλεγχος. Πρώτα απ' όλα για τη λειτουργία του προγραμματισμού διαγράφονται το πρόγραμμα δράσης και η γραμμή που θα ακολουθηθεί, όπως επίσης και τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν. Όλα αυτά συμβάλλουν στην υλοποίηση των στόχων. Το δεύτερο στάδιο είναι αυτό της οργάνωσης, το οποίο περιλαμβάνει τη διαδικασία κατανομής της εργασίας μεταξύ ατόμων και ομάδων, για την επίτευξη καλύτερης και υψηλότερης απόδοσης. Το τρίτο στάδιο είναι η στελέχωση, η οποία αναφέρεται στην επιλογή και τοποθέτηση των κατάλληλων στελεχών για την πραγματοποίηση των σκοπών του οργανισμού. Στην πολιτισμική διαχείριση ο ανθρώπινος παράγοντας είναι πολύ σημαντικός. Στη λειτουργία του συντονισμού απαιτείται μια σύνδεση μεταξύ του ανθρώπινου δυναμικού και των υλικών μέσων. Η τελευταία λειτουργία της διαχείρισης είναι ο έλεγχος και αποβλέπει στη διαπίστωση του βαθμού επιτυχίας των στόχων του οργανισμού. Η σημαντικότερη παράμετρος για τη διαχείριση πολιτισμού είναι ο προϋπολογισμός. Ένας οργανισμός για να λειτουργήσει χρειάζεται πόρους. Θα πρέπει λοιπόν να γνωρίζει τα έσοδα και τα έξοδά του, για να υπόκειται σε προσαρμογές και αλλαγές ανάλογα με τις συνθήκες⁶².

Όσον αφορά στο Καρναβάλι στον Τύρναβο, έως και το 1980 τη διοργάνωσή του αναλάμβαναν οι κάτοικοι της περιοχής, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραμάτιζαν και οι τοπικοί σύλλογοι, ειδικά για την διοργάνωση του εθίμου «Μπουρανί». Ο Δήμος άρχισε ενεργά να ασχολείται με το καρναβάλι το 1980 επί δημαρχίας του κυρίου Κουγιώνη. Οι εκδηλώσεις δεν άλλαξαν, απλώς η όλη διοργάνωση έγινε πιο οργανωμένη, υπό την ευθύνη πλέον ενός επίσημου φορέα.

Για το Καρναβάλι του Τυρνάβου ο χρόνος προετοιμασίας που απαιτείται είναι τουλάχιστον δύο μήνες. Την ευθύνη και χρηματοδότηση της διοργάνωσης έχει αναλάβει ο Δήμος, και ειδικότερα η Κ.Ε.ΔΗ.Τ, κοινοφελής επιχείρηση του Δήμου, η οποία είναι αμιγής Δημοτική Επιχείρηση και συστήθηκε το 2000. Η διαχείριση της επιχείρησης γίνεται με ιδιαίτερο προϋπολογισμό εσόδων και εξόδων και είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση κονδυλίων του καρναβαλιού και των αθλητικών συλλόγων του Δήμου. Γενικότερα, συμβάλλει στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης. Η θεσμοποίηση της εκδήλωσης ξεκινά από έναν χώρο που δημιουργήθηκε στο Δήμο, ειδικά για να στεγάσει όλη την διαδικασία της διοργάνωσης του

⁶² Βλ. σχετικά Ευγενία Π. Μπιτσάνη, ό.π. σ. 97- 102.

καρναβαλιού. Ο χώρος αυτός είναι το φουαγιέ του δημοτικού κτηρίου που έως τότε χρησιμοποιούνταν ως χώρος εκθέσεων. Οι διοργανωτές είναι υπάλληλοι του Δήμου, οι οποίοι συστήνουν την αρμόδια επιτροπή του καρναβαλιού, ενώ παράλληλα προσλαμβάνονται και κάποια επιπλέον άτομα, με αποκλειστική απασχόληση την εν λόγω διοργάνωση. Μια ακόμα ομάδα υπαλλήλων του Δήμου, απασχολείται όλο τον χρόνο με την κατασκευή των αρμάτων, έχοντας ως έδρα τους το αμαξοστάσιο του Δήμου. Όλες οι διεργασίες του καρναβαλιού αλλά και η κατασκευή των αρμάτων εντατικοποιούνται δύο μήνες πριν τις Απόκριες, ακριβώς γιατί σατιρίζουν την πολιτική και κοινωνική ζωή του τόπου και τα θέματα τους θα πρέπει να είναι επίκαιρα. Από τη στιγμή που όλοι θα βρεθούν στις θέσεις τους, ξεκινάει σιγά σιγά όλη η προετοιμασία του καρναβαλιού με στόχο την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επιτυχία.

Όλα ξεκινάνε από το θέμα που θα προβληθεί στην όλη διοργάνωση. Στα τέλη Νοέμβρη, ο Δήμος πραγματοποιεί συνέλευση με τους φορείς και ορίζουν τις ημερομηνίες των εκδηλώσεων, καθώς οι Απόκριές αποτελούν κινητή γιορτή. Τα επόμενα βήματα είναι να βρεθούν με τους κατασκευαστές των αρμάτων και των υπεύθυνων των γκρουπ, για να κάνουν αποτίμηση της περσινής χρονιάς και ταυτόχρονα να ορίσουν το θέμα της νέας χρονιάς. Υπάρχει συλλογικότητα στη λήψη των αποφάσεων για την πραγματοποίηση της διοργάνωσης, προσμετρώντας εξίσου την άποψη του δημάρχου αλλά και του απλού καρναβαλιστή που θα λάβει μέρος στην παρέλαση. Το 2008 έγινε αναβίωση του καρναβαλιού στην "παραδοσιακή" του μορφή, ενώ το καρναβάλι του 2009 ήταν αφιερωμένο στην "Άμπελο, τον Οίνο και τον Χορό", καθότι ο Τύρναβος είναι κυρίως πόλη γεωργική, με "παράδοση" στην αμπελοκαλλιέργεια, την παρασκευή κρασιού και τσίπουρου. Όλα τα παραπάνω στοιχεία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με την οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι δεν υπάρχει εκ των προτέρων προγραμματισμός για το θέμα της επόμενης χρονιάς. Το κριτήριο με το οποίο επιλέγεται «κάθε φορά το θέμα είναι καθαρά θέμα έμπνευσης» όπως μου αναφέρει ο Αντιδήμαρχος Πολιτισμού (2008) Σάκης Κωστούλας⁶³. Μετά την επιλογή του θέματος, σχεδιάζονται όλα τα επικοινωνιακά μέσα, αφίσες και μπροσούρες, οι οποίες προβάλλουν το εκάστοτε θέμα. Όλα αυτά πραγματοποιούνται από μια τρίτη ομάδα, η οποία είναι υπεύθυνη για την έκδοση και το σχεδιασμό των εντύπων, την εγγραφή και την εκτύπωση των κειμένων.

⁶³ Συνέντευξη, 16 Φεβρουαρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

Όσο πλησιάζουν οι μέρες, όλοι οι πολίτες του Τυρνάβου προετοιμάζονται πυρετωδώς για την πραγματοποίηση της διοργάνωσης. Όλοι οι κάτοικοι της περιοχής συμμετέχουν με άρμα στην παρέλαση, εκπροσωπώντας κάποια συγκεκριμένη ομάδα στην οποία ανήκουν, π.χ. σχολείο, καφετέρια, σύλλογος, ΚΑ.Π.Η. κ.λπ. Με το πέρασμα των χρόνων, κάθε μία εξ αυτών των ομάδων έχει δημιουργήσει τη δική της «ιστορία» στο χώρο των παρελάσεων, παρουσιάζοντας κάθε χρονιά ένα θέμα το οποίο εκφράζει και την ιδιοσυγκρασία της κάθε ομάδας. Οι ιδιοκτήτες των καταστημάτων καφέ-μπαρ επιλέγουν θέμα και προετοιμάζουν τις στολές τους αλλά και τους συμμετέχοντες-θαμώνες που θα έχει κάθε κατάστημα. Δημοτικά σχολεία και παιδικοί σταθμοί αποτελούν την ομάδα με τους μικρότερους καρναβαλιστές με τα δικά τους χαρακτηριστικά άρματα. Υπάρχουν, ωστόσο, και ομάδες οι οποίες εμφανίζονται κάθε χρονιά με συγκεκριμένο άρμα, ενισχύοντας τον «παραδοσιακό» ρόλο τους, όπως επί παραδείγματι ο «Σύλλογος Μπουρανί», ο οποίος συμμετέχει στο έθιμο με «παραδοσιακούς» χορούς και το περίτεχνο πλέξιμο στο γαϊτανάκι, ο Οινοποιητικός Συνεταιρισμός Τυρνάβου, ο οποίος από το 1978 μοιράζει στους συμμετέχοντες κρασί και τσίπουρο κ.ά. Βλέπουμε λοιπόν ότι κάποιες από τις ομάδες θέλουν να προβάλλουν την «παραδοσιακή» όψη του Καρναβαλιού, παραπέμποντας άμεσα στο παρελθόν και στην αυθεντικότητά του.

Από τα παραπάνω φαίνεται πως αλλάζει η ζωή της πόλης εκείνες τις μέρες, και ότι το ποσοστό συμμετοχής είναι παρά πολύ μεγάλο. Για την προβολή του καρναβαλιού σήμερα υπάρχουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, είτε έντυπα είτε τηλεοπτικά, τα οποία ενημερώνουν το κοινό τους για κάθε εκδήλωση, αλλά και για την πορεία της διοργάνωσης μέχρι την τελική της ολοκλήρωση. Άλλωστε, «τα σύγχρονα μέσα αποτελούν συστατικά στοιχεία του κοινωνικού γίγνεσθαι και εντάσσονται στις διαδικασίες της ιστορικής πορείας των κοινωνικών συστημάτων, από τον σχηματισμό έως την υπέρβασή τους»⁶⁴. Ο Δήμος δέχεται προσκλήσεις από εκπομπές τοπικών καναλιών και ραδιοφωνικούς σταθμούς⁶⁵, για να προβάλουν την προετοιμασία του καρναβαλιού, τη Βασίλισσα, η οποία κατέχει κυρίαρχη θέση στην παρέλαση των

⁶⁴ Ευγενία Π. Μπιτσάνη, ό.π. σ. 136.

⁶⁵ Στις τοπικές εφημερίδες και ραδιόφωνα πέρα από την προώθηση της τοπικής πληροφόρησης, υπάρχει συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση για την προβολή τοπικών εκδηλώσεων, των δραστηριοτήτων των τοπικών συλλόγων που αποσκοπούν στο να περισώσουν την πολιτιστική κληρονομιά και στοχεύουν στην προβολή του πολιτισμού αλλά και στην συμμετοχή του κοινού. Πρβλ. Ντόρα Κόνσολα, *Πολιτιστική Δραστηριότητα και Κρατική Πολιτική στην Ελλάδα*, Περιφερειακή Διάσταση, Αθήνα 1990, σ. 74.

αρμάτων, αλλά και το έθιμο του «Μπουρανί». Έτσι, η Τοπική Αυτοδιοίκηση βρίσκει την ευκαιρία να αξιοποιήσει τα νέα μέσα επικοινωνίας για τη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών, την προώθηση της δημιουργικότητας, και την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας του τόπου.

Αφού διεκπεραιωθούν αυτές οι υποχρεώσεις, ο Δήμος ενημερώνεται από τους συλλόγους και τα μαγαζιά της πόλης για τη συμμετοχή τους στην παρέλαση. Αυτοί δημιουργούν γκρουπ και τα άτομα που συμμετέχουν καταβάλλουν συνδρομή στα μαγαζιά και τους συλλόγους για το ράψιμο της στολής.

Σημαντικός φυσικά είναι και ο ρόλος της μουσικής υπόκρουσης, η οποία ανατίθεται σε Dj. Η μουσική που επιλέγεται είναι κυρίως λατινοαμερικάνικη. Όσο πλησιάζουν οι μέρες, οργανώνονται θεατρικές παραστάσεις, πάρτυ μασκέ και «μπαλταφάν»⁶⁶, όπως επίσης και φωτιές, γνωστές ως μπαρμπαριές με ζωντανή ορχήστρα, παραδοσιακού ρεπερτορίου και άφθονο κρασί και τσίπουρο που είναι χορηγία του Οινοποιείου Τυρνάβου. Επίσης, γίνεται συμφωνία του Δήμου με τους αρτοποιούς της πόλης για την παρασκευή των παρακάτω εδεσμάτων: λαγάνες, φασολάδα και τουρσί, τα οποία προσφέρει δωρεάν ο Δήμος την Καθαρά Δευτέρα. Διοργανώνεται λαχειοφόρος αγορά για την ενίσχυση του καρναβαλιού και τέλος παρουσιάζεται στην πλατεία της πόλης αφιέρωμα φωτογραφικού υλικού με τη χρήση DVD.

Την τελευταία εβδομάδα πριν την Κυριακή της Αποκριάς ετοιμάζονται προσκλήσεις για όλο το πολιτικό προσωπικό της περιφέρειας. Έτσι, τελειώνουν όλες οι προετοιμασίες με τους φορείς του Δήμου και τον κόσμο να περιμένουν την ημέρα της παρέλασης των αρμάτων, το κάψιμο του βασιλιά καρνάβαλου και του εθίμου της Καθαράς Δευτέρας "Μπουρανί" για να αποχαιρετήσουν τις Απόκριες για άλλη μια χρονιά. Ο τρόπος που διοργανώνεται το καρναβάλι και το έθιμο του Μπουρανί είναι κάτι που έχει εδραιωθεί εδώ και 20 χρόνια περίπου, από τη στιγμή που ο Δήμος ανέλαβε την χρηματοδότηση των εκδηλώσεων.

Το κοινό στο οποίο απευθύνονται οι διοργανωτές του καρναβαλιού είναι τόσο τα παιδιά, όσο και οι μεγαλύτεροι. Αυτό το βλέπουμε από τις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται. Γίνονται πάρτυ μασκε που διοργανώνονται από τα μαγαζιά της πόλης και πάρτυ μπαλταφάν από τους παιδικούς σταθμούς. Για τους μικρούς παρουσιάζονται θεατρικές παραστάσεις, ζωγραφικές καλλιτεχνίες, αποκριάτικα

⁶⁶ Το πάρτυ για τα πολύ μικρά παιδιά, συνήθως πάρτυ παιδικών σταθμών.

πανηγύρια με κλόουν και ζογκλέρ, διάφορα παιχνίδια και διαγωνισμοί μάσκας. Για τους ενήλικες δε λείπουν οι βραδιές λάτιν, ροκ, σάμπας, ρούμπας και lambada. Οι μουσικές βραδιές με παραδοσιακή και λαϊκή ορχήστρα παραμένουν ως το βασικό συστατικό σε ένα "παραδοσιακό" έθιμο, όπως επίσης και οι μουσικοχορευτικές παραστάσεις διαφόρων συλλόγων.

Ενδεικτικός πίνακας εκδηλώσεων της περιόδου 2005-2009

ΠΑΡΤΥ	ΜΠΑΡΜΠΑΡΙΕΣ	ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΒΡΑΔΙΕΣ	ΘΕΑΤΡΙΚΕ Σ ΠΑΡΑΣΤΑΣ ΕΙΣ	ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ
Πάρτυ μασκέ στο καφέ ΛΙΘΟΣ	Μπαρμπαριά στα Πλατανούλια. Το έθιμο της φωτιάς αναβιώνει στα δημοτικά διαμερίσματα.	Μουσική εκδήλωση με λαϊκή ορχήστρα	Θεατρικό έργο "Γιατρός με το στανιό" από το θίασο ΑΡΜΑ ΘΕΑΤΡΟΥ.	Βραδιά Παντομίμας στην κεντρική πλατεία της πόλης
Πάρτυ μασκέ στο καφέ "Εν Τυρνάβω"	Μπαρμπαριά στα Δένδρα	Μουσικοχορευτική Latin εκδήλωση από τους Fuego de Cuba	Κουκλοθέατρο "Το αποκριάτικο πανηγύρι"	Οι κλόνουν σε ένα φανταστικό ταχυδακτυλουργικό πρόγραμμα με μουσικοχορευτικά παιχνίδια
Μπαλταφάν από τον Α' Παιδικό σταθμό Τυρνάβου	Μπαρμπαριά στην πλατεία Αγίας Ανάληψης	Pop-Rock βραδιά με τους "Καμία σχέση"	Παιδική θεατρική παράσταση από το θίασο "ΛΑΜΠΙΟΝ Ι"	Διαγωνισμός ζωγραφικής με θέμα: «Ζωγραφίζοντας την Αποκριά»
Μπαλταφάν από τον παιδικό σταθμό "Ελευθερία"	Μπαρμπαριά στον Άγιο Γεώργιο Τυρνάβου	Βραδιά DISCO και ελληνικά '80ς στο καφέ bar WOODSTOCK	Θέατρο σκιών του Μ. Χάρμπα "Ο Καραγκιόζης Καρνάβαλος"	Παραδοσιακά χορευτικά από τον Μορφωτικό Σύλλογο Τυρνάβου στο Δημοτικό θέατρο Τυρνάβου.

4.2 Η «εμπορευματοποίηση» του Καρναβαλιού

Οι συνέπειες της αστικοποίησης τη δεκαετία του '80, επέδρασαν τόσο στα ήθη, τα έθιμα και τον τρόπο ζωής όσο και στα μέσα και τις μορφές της καλλιτεχνικής έκφρασης του λεγόμενου «λαϊκού πολιτισμού». «Είθισται ως "λαϊκό" να αποκαλείται ό,τι πρωτογενώς δημιουργεί ο ίδιος ο λαός. Το λαϊκό δημιούργημα μπορεί να είναι προϊόν αισθητικής συναισθηματικής ανάγκης και αγαθό του πνεύματος (τραγούδι, χορός, παραμύθι, παροιμία, διάφορα καλλιτεχνήματα)»⁶⁷. Στις μέρες μας γνωρίζουμε ότι «λαϊκό» είναι επίσης ό,τι αποδέχεται, υιοθετεί και χρησιμοποιεί ο λαός, ό,τι ικανοποιεί συναισθηματικές του ανάγκες ή αιτήματα της ψυχής του και ανταποκρίνεται σε προβλήματα της καθημερινής του ζωής. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι "λαϊκό" είναι αυτό που αρέσει στο λαό, αυτό που τον διασκεδάζει και τον ψυχαγωγεί, ανεξάρτητα από το αν είναι δικό του δημιούργημα, αν είναι εγχώριο ή εισαγόμενο ή αν είναι προϊόν άλλου και όχι του ίδιου⁶⁸.

Το καρναβάλι και το έθιμο του «Μπουρανί» στον Τύρναβο αποτελούν δύο λαϊκά δρώμενα, στα οποία η συμμετοχή του κοινού είναι καθοριστική για τη διεκπεραίωσή τους. Εκείνες τις μέρες ο κόσμος έχει μπει στο ρυθμό του καρναβαλιού και του «Μπουρανί», αφήνοντας πίσω την καθημερινή πραγματικότητα, και το μόνο που απαρτίζει αυτή την εθιμική δραστηριότητα είναι ο χορός, το ποτό, το φαγητό και το καλαμπούρι. Η Δημοτική Αρχή «διαφημίζει» στα φυλλάδιά της την ομαδικότητα και τον αυθορμητισμό των ντόπιων και των επισκεπτών, ως δείγμα της γνήσιας «λαϊκής» καταγωγής των δρώμενων⁶⁹, ενώ δεν παραλείπει να τονίσει και την "αυθεντικότητα" των εκδηλώσεων. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Δημάρχου Κιτσίδα Χρήστου στο φυλλάδιο του προγράμματος εκδηλώσεων το 2008: «Το Καρναβάλι και το Μπουρανί αποτελούν μέρος της παράδοσης και της τοπικής μας ιστορίας. Ακριβώς αυτή την παράδοση έχουν ως επίκεντρο και σημείο αναφοράς οι φετινές Αποκριάτικες Εκδηλώσεις. Για να είμαστε σε θέση να μιλάμε για Τυρναβίτικο Καρναβάλι ιδιαίτερο και αυθεντικό. Η πραγματοποίηση αυτού του στόχου βέβαια στηρίζεται πάνω απ' όλα στην αυθόρμητη και ενεργό συμμετοχή των επισκεπτών της»⁷⁰. Στη δήλωση του

⁶⁷ Ευγενία Π. Μπιτσάνη, ό.π. σ. 44.

⁶⁸ Άλκης Ράφτης, *Χορός, πολιτισμός και κοινωνία*, Πολύτυπο, Αθήνα 1992, σ. 20-30

⁶⁹ Μιχάλης Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική συγκρότηση*, τόμος 1, Οδυσσέας, Αθήνα 1984, σ. 101-109.

⁷⁰ Πρόγραμμα Εκδηλώσεων, *Τυρναβίτικο Καρναβάλι 2008, 9-10 Μαρτίου*, Τύρναβος 2008.

Δημάρχου είναι εμφανής η εμμονή στο να τονίζει την «παράδοση» και το «αυθεντικό», δύο λέξεις, που αποτελούν σημάδια άμυνας για το δήμο.

Στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται μια εισβολή ξένων προτύπων ζωής και πολιτισμικών «προϊόντων» λόγω της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης. Η εισβολή αυτών των «προϊόντων» πραγματώνεται με τόσο γρήγορους ρυθμούς ώστε δεν επιτρέπει την εύκολη αφομοίωσή τους από το κοινό, το οποίο δυσκολεύεται έτσι να προσαρμοστεί στη νέα κατάσταση πραγμάτων και οδηγείται πολλές φορές στη κατάργηση των παλιών στοιχείων προς χάριν των καινούριων. Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στην περίπτωση του «Μπουρανί». Εδώ βλέπουμε την «κατάργηση», όπως υποστηρίζεται από τους ντόπιους, του βασικού χαρακτήρα του εθίμου, αυτού που αφορά στις βωμολοχίες. Θεωρήθηκε λοιπόν ότι «τα χυδαία και εξευτελιστικά θέματα» παραβιάζουν την κοινωνική αξιοπρέπεια και γι' αυτό θα έπρεπε να μεταλλαχθούν. Άρα, το έθιμο θα έπρεπε να ακολουθεί τους ρυθμούς που κάθε φορά έθετε η κοινωνία και που απαιτούσε η σύγχρονη ζωή.

Όσον αφορά στο καρναβάλι, αυτό που παρατηρείται είναι η μετάβαση του χώρου από τις γειτονιές στην πλατεία της πόλης, με οργανωμένα τμήματα καρναβαλιστών και αρμάτων με λατινοαμερικάνικα ακούσματα σε αντίθεση με τις αυτοσχέδιες στολές των καρναβαλιστών και την «παραδοσιακή μουσική» υπόκρουση του παρελθόντος.

Ο χορός, ο οποίος βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με θεσμούς, έθιμα, θρησκευτικές πεποιθήσεις, γιορτές, προλήψεις και δοξασίες και με την ελληνική γλώσσα μέσω του δημοτικού τραγουδιού, εμφανίζεται ως ένας άλλος τρόπος επαφής, επικοινωνίας, διαλόγου και σχέσεων των ανθρώπων. Στον Τύρναβο ο χορός «γαϊτανάκι» αποτελεί τον εναρκτήριο μοχλό για τα δρώμενα της Καθαράς Δευτέρας, σηματοδοτώντας την έναρξη του εθίμου του «Μπουρανί». Οι Μπουρανήτες ντύνονται τσολιάδες και πλέκουν το γαϊτανάκι χορεύοντας μπεράτη⁷¹, το οποίο αποτελεί ένα είδος τέχνης και τεχνικής, που δεν μπορεί να την κάνει ο καθένας. Ο δήμος του Τυρνάβου διαθέτει πολλούς συλλόγους (π.χ. Πολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Τυρνάβου, Σύλλογος Μπουρανί, Πολιτιστικός Σύλλογος Αχιλλέας Τζάρτζανος κ.α.) κυρίως με χορευτικά τμήματα, τα οποία έχουν αποσπάσει διάφορες διακρίσεις με συμμετοχές

⁷¹ Ο μπεράτης είναι ένας χορός, που ενώ σε άλλες περιπτώσεις του χρόνου θα τον εντάσσαμε στους δημοτικούς χορούς, μέσα στο γαϊτανάκι τον βλέπουμε αλληλένδετο με το έθιμο.

τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό⁷². Οι συγκεκριμένοι σύλλογοι ιδρύθηκαν με σκοπό να συμβάλλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης. Ένας από τους σκοπούς τους είναι: η ανεύρεση, συγκέντρωση και επεξεργασία λαογραφικών, ιστορικών, πολιτιστικών στοιχείων για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, με πνευματικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις⁷³.

Ο Δήμος του Τυρνάβου και οι κατά τόπους πολιτιστικοί σύλλογοι αναβίωσαν και αναβιώνουν λαϊκά έθιμα του τόπου τους, όπως για παράδειγμα το Μπουρανί, με σκοπό να ενισχύσουν την τοπική τους ταυτότητα και τη θέση τους στα όρια της περιφερειακής και εθνικής ταυτότητας, τη συνέχισή τους με το παρελθόν και πιο συγκεκριμένα τη σύνδεσή τους με αρχαιοελληνικές καταβολές αλλά και να προβάλλουν τουριστικά τον τόπο τους. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Αντιδημάρχου Πολιτισμού (2008-09) Σάκη Κωστούλα στη συνέντευξη που μου παρέθεσε: «Ο Δήμος έχει το ιστορικό προνόμιο να διατηρεί ένα μοναδικό στο είδος του πολιτιστικό δρώμενο που ξεπερνά ίσως κάθε άλλη πολιτιστική εκδήλωση στον ελληνικό χώρο και φθάνει στις αρχαίες Διονυσιακές καταβολές».⁷⁴ Οι επισκέπτες καταγράφουν ως τοπικό πολιτισμό του Τυρνάβου αυτά που η διαφήμιση και η πολιτιστική βιομηχανία του τουρισμού του έχει προβάλει, τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Έτσι, οδηγείται και παραμένει στην επιφανειακή γνωριμία του εθίμου. Ακολουθείται ουσιαστικά ένας κύκλος, ο οποίος ξεκινάει πριν το ταξίδι και ολοκληρώνεται στο τέλος του, με την ουσιαστική επιβεβαίωση των πολιτισμικών στερεοτύπων που του είχε προκαταβάλει η τουριστική διαφήμιση. Εμπορικοποιημένες πολιτιστικές εκδηλώσεις, κυρίως χορευτικές, από τους διάφορους συλλόγους του Τυρνάβου, σκηνοθετημένη προβολή στοιχείων του τοπικού πολιτισμού στα καταστήματα, όπως τα γνωστά φαλλικά ομοιώματα, εμπορικές και διαφημιστικές πινακίδες κάθε είδους (π.χ. Γιατί... όταν οι άλλοι τελειώνουν εμείς συνεχίζουμε με το έθιμο του Μπουρανί!!!)⁷⁵ που προβάλλουν τα στοιχεία του τοπικού πολιτισμού είναι οι συνηθέστερες εκφάνσεις των στερεοτύπων της διαφήμισης. Ο Τάκης Γατζαρούλης είναι ο τελευταίος Μπουρανήτης και μου αναφέρει τα εξής για τη διαφήμιση του εθίμου: «Το έθιμο του Μπουρανί εμείς το

⁷² Περιοδικό ΤΥΡΝΑΒΟΣ, επιμέλεια έκδοσης κ. Βαρβάρας Κ. Ζαχαρακούλη και του Δημοτικού Συμβουλίου του Π.Ο.Δ.Τ., Τύρναβος 2006.

⁷³ Ο.π.

⁷⁴ Συνέντευξη από τον Σάκη Κωστούλα Αντιδήμαρχο Πολιτισμό (2008-09) στις 16 Φεβρουαρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

⁷⁵ Περιοδικό *Μπρε μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 2009.

αναδείξαμε, με τις τηλεοράσεις, τα ραδιόφωνα και τις εφημερίδες να γράφουν και να προβάλλουν ότι στον Τυρνάβο γίνονται τα συγκεκριμένα πειράγματα και λέγονται αίσχη...»⁷⁶.

Όπως είναι φυσικό, η αλληλεπίδραση μεταξύ επισκεπτών και ντόπιων εξαιτίας της πολιτιστικής επικοινωνίας, είναι αναπόφευκτη, καθώς σκοπός των ντόπιων είναι να “πουλήσουν” σύμφωνα με τα πολιτισμικά στερεότυπα των επισκεπτών, άρα να προσαρμόσουν μερικώς τις πολιτισμικές τους συνήθειες ανάλογα με το τι τους επιτάσσει η σύγχρονη κοινωνία και περαιτέρω η τουριστική βιομηχανία. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συγκεκριμένη κοινωνία, γιατί ο τουρισμός τους έχει ωφελήσει αλλά και τους έχει βλάψει συνάμα. Στη θετική πλευρά εντάσσεται η οικονομική ανάπτυξη που επέρχεται, ενώ στην αρνητική πλευρά κατατάσσουμε την «μετάλλαξη» του εθίμου⁷⁷.

Το «Μπουρανί» ως πολιτισμικό προϊόν παντρεύει παραδοσιακά με νεωτερικά στοιχεία, ακολουθώντας τους κανόνες της αγοράς, ώστε το καινούργιο προϊόν να προωθείται ανάλογα με τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Στόχος του προϊόντος είναι η ικανοποίηση του επισκέπτη. Όπως αναφέρει και η Αντιδήμαρχος Πολιτισμού 2009 Λέλα Τσατήρη- Μάγγου: «Για κάποια χρόνια το έθιμο είχε εμπορευματοποιηθεί, δηλαδή "κάνουμε ότι κάνουμε για να πουλήσουμε τους φαλλούς". Πλέον θέλουμε στον επισκέπτη να του μείνει η εικόνα και αυτό που θα βιώσει όταν έρθει, όχι μόνο ο φαλλός και τα σουβενίρ. Θέλουμε ο επισκέπτης να «πετάξει» τη σεμνοτυφία και να συμμετέχει ενεργά. Πρέπει να «πουλήσουμε» πλέον αυτό που θεωρείται θεσμός...(παράδοση) και όχι να το κάνουμε για να το εκμεταλλευτούν οικονομικά κάποιοι σύλλογοι και μαγαζιά»⁷⁸. Από τα λεγόμενα της Αντιδημάρχου φαίνεται ότι, ενώ κάποιοι επιδίωκαν να μετασχηματίσουν τον «πολιτισμό» σε μια μηχανή οικονομικής ανάπτυξης, λόγω της εκμετάλλευσης αυτής προσπαθούν να εστιάσουν στα «παραδοσιακά» στοιχεία του εθίμου, επιθυμώντας να τονίσουν τον πολιτισμό και την ιστορία του Τυρνάβου. Στην ουσία όμως αυτό που συμβαίνει είναι ότι προβάλλουν όχι μόνο την ποιότητα του

⁷⁶ Συνέντευξη από τον Τάκη Γατζαρούλη στις 23 Δεκεμβρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

⁷⁷ Πρβλ. Davydd J. Greenwood, «Culture by the Pound: An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization», στο: V. Smith (ed.), *Host and Guests: The anthropology of Tourism*, University of Pennsylvania Press, H.P.A. 1977, σ. 129-138.

⁷⁸ Συνέντευξη από την Λέλα Τσατήρη- Μάγγου Αντιδήμαρχος Πολιτισμού, στις 23 Δεκεμβρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

εθίμου, αλλά και το έθιμο ως προϊόν, το οποίο είναι εύπεπτο και απολαμβάνεται από τους επισκέπτες.

Από την πλευρά του κοινού, αυτό που παρατηρείται είναι η προσέλευση ανθρώπων από όλη την Ελλάδα αλλά και τις πόλεις του εξωτερικού για την παρακολούθηση του εθίμου. Αυτό συμβαίνει πρώτα απ' όλα γιατί τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, εθνικής εμβέλειας, προβάλλουν μόνο το έθιμο του «Μπουρανί» την Καθαρά Δευτέρα και όχι τις άλλες εκδηλώσεις όπως την παρέλαση των αρμάτων που πραγματοποιείται το Σάββατο. Έτσι ο κόσμος επηρεασμένος από τη συγκεκριμένη προβολή επιθυμεί να παρακολουθήσει κάτι διαφορετικό από το σύνθημα που γίνεται σε άλλες πόλεις εκείνη την ημέρα. Τον κόσμο τον ελκύει το ασυνήθιστο και το απαγορευμένο. Χαρακτηριστική είναι και μια διαφημιστική περιγραφή του εθίμου που δημοσιεύεται εκείνες τις μέρες. «Η Καθαρά Δευτέρα είναι για τον Τύρναβο μια μέρα ευθυμίας και προσωρινής αναστολής του κόσμιου βίου. Ο κόσμος γυρίζει ανάποδα, τα ταμπού και οι απαγορεύσεις παραμερίζονται... Επισκεφτείτε τον Τύρναβο, μην ξαφνιαστείτε από τα "πειράγματα" και μην παρεξηγηθείτε αν κάποιος σας δώσει να φιλήσετε κάποιο ομοίωμα. Είναι βλέπετε το έθιμο και όλα εκείνη την ημέρα επιτρέπονται. Απλά δεχτείτε το και χαμογελάστε... Γιατί... όταν οι άλλοι τελειώνουν εμείς συνεχίζουμε!!!»⁷⁹. Οι ίδιοι οι Τυρναβίτες αντιπαραβάλλουν την άποψή τους σε αυτούς που το θεωρούν ανήθικο. Αναφέρουν χαρακτηριστικά σε ένα διαφημιστικό φυλλάδιο: «Το Μπουρανί είναι ένα έθιμο που μόνο στενόμυαλοι μπορούν να το αναγάγουν στο χώρο του ανήθικου. Ο προοδευτικός άνθρωπος το δέχεται, μιας και σχετίζεται με την ιερότερη επιδίωξη της δημιουργίας, με την παράλληλη, βέβαια, ανάγκη της ψυχαγωγίας»⁸⁰. Το κοινό λοιπόν, αυτό είναι που αποζητάει εκείνη την ημέρα και έρχεται στον Τύρναβο. Πρώτα απ' όλα είναι συνειδητοποιημένο ως ένα βαθμό για το τι θα δει και πάνω απ' όλα η σύνδεση του εθίμου με το παρελθόν πάντα το προσελκύει και το γοητεύει. Η σύνδεση με το παρελθόν νομιμοποιεί την ελευθερία λόγου. Το καρναβάλι και το έθιμο του «Μπουρανί» αποτελούν κάλυψη για το κοινό και τους Τυρναβίτες, δηλαδή, όπως λένε οι ίδιοι, «από τη στιγμή που γινόταν έτσι παλιά αυτό κάνουμε και εμείς».

Για τους επισκέπτες τα περιθώρια να προσαρμοστούν και να υιοθετήσουν τα μπουρανήτικα πρότυπα καταλήγουν να περιορίζονται στην ημέρα της γιορτής ή λίγο πριν. Η ψυχοσωματική προετοιμασία τους γίνεται μέσα στο ίδιο το έθιμο, από τα

⁷⁹ Περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 2009.

⁸⁰ Ο.π.

ερεθίσματα που δέχονται, οπτικά , ακουστικά, απτικά και απ' τη διαδικασία της μίμησης που έπεται όλων αυτών. Θέτοντάς το πιο αναλυτικά, όταν ο επισκέπτης πρωτοφτάνει, το μόνο που έχει να κάνει είναι να παρατηρεί και να προσπαθήσει να συνηθίσει και να εγκλιματιστεί με όλα όσα βλέπει και ακούει, οπότε μετά, (το μεσημέρι που κατεβαίνουν στα ουζερί και τις καφετέριες της πόλης) αφού έχει κατανοήσει κάπως το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται, το επόμενο βήμα είναι να μιμηθεί αυτά που βλέπει· οι κινήσεις και τα πειράγματα γίνονται με τον ίδιο τρόπο που τα κάνουν οι Τυρναβίτες. Στην ουσία εξωτερικεύουν τα οπτικά και ακουστικά ερεθίσματα που δέχτηκαν στη διάρκεια της μέχρι τότε διαμονής τους στην πόλη.

Οι επισκέπτες που παρακολουθούν το «Μπουρανί», γνωρίζουν εκ των προτέρων ότι υπάρχει περίπτωση να δεχθούν πειράγματα σεξουαλικού περιεχομένου. Γι' αυτό το λόγο πηγαίνουν άλλωστε στο χώρο του εθίμου, στα μέρη που είναι συγκεντρωμένες οι παρέες. Όποιος δε θέλει να δεχτεί και «δε σηκώνει τέτοιου είδους αστεία», απλώς δεν πηγαίνει να παρακολουθήσει το έθιμο. Βεβαίως η ενημέρωση των επισκεπτών γίνεται μέσα από τα διαφημιστικά φυλλάδια, που προετοιμάζουν το κοινό για το τι συμβαίνει, δίνοντας μια γενική εικόνα του εθίμου.

Οι επισκέπτες του Τυρνάβου αποζητούν εμπειρίες πέρα από τις συνηθισμένες, έναν τρόπο απόδρασης από την επίμονη εργασία της καθημερινής ζωής αναζητώντας από το συγκεκριμένο τόπο ένα «πολιτισμό αυθεντικό», προκειμένου να ενισχυθεί η αίσθηση της «δραπέτευσης» από την καθημερινότητα. Από την άλλη πλευρά ο δήμος αναπαράγει το έθιμο για τουριστική κατανάλωση.

Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη επικεντρώθηκε στην περιγραφή και ανάλυση των δρωμένων του «Μπουρανί» και του καρναβαλιού στον Τύρναβο, και παράλληλα στη διαχείριση και εμπορευματοποίηση των δρωμένων από τους κοινωνικούς φορείς της περιοχής. Έτσι, ο πολιτισμός του Τυρνάβου χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο διοίκησης και διαχείρισης. Θεωρώντας ότι το καρναβάλι και το «Μπουρανί» είναι έθιμα, άρρηκτα συνδεδεμένα με την παράδοση και την ιστορία της περιοχής τους, ο Δήμος αναλαμβάνει τη διοργάνωσή τους τα τελευταία 20 χρόνια.

Μέσω των μελετητών και της λαογραφικής βιβλιογραφίας, ο δήμος αποφασίζει να συμβάλει στη συντήρηση των τοπικών «παραδόσεων», μεταβάλλοντας τα δύο δρώμενα σε ένα δημόσιο θέαμα παραβιάζοντας την αυθεντικότητά τους. Η λαογραφική επέμβαση σε ένα «παραδοσιακό» τελετουργικό συμβάλλει συχνά στην αλλαγή των κοινωνικών όρων που περιβάλλουν το τελετουργικό⁸¹. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η οικονομία του τουρισμού, το γόητρο της αρχαίας καταγωγής αλλά και η έννοια του «παραδοσιακού» αποτελούν μέσα, με τα οποία, μαζί με τα λαογραφικά κείμενα, οι Τυρναβίτες συνέβαλαν στη δημιουργία της «παράδοσής» τους ή αλλιώς στην «επινόηση της παράδοσής τους», όπως θα έλεγε και ο Eric Hobsbawm⁸².

Η διαδικασία της εστίασης στα ασυνήθιστα ή εξωτικά τελετουργικά και οι θεαματικές αξιώσεις προορίζονται για να επιστήσουν την προσοχή των επισκεπτών. Για τους Τυρναβίτες η παρουσία πολλών επισκεπτών είναι ένα σημάδι και μια συνέπεια της φήμης και του γοήτρου που πηγάζει από τον «παραδοσιακό» χαρακτήρα των δρωμένων. Έτσι, ενώ οι τελετουργικές τελετές όπως το καρναβάλι και το «Μπουρανί» αφορούσαν δημόσιες εκδηλώσεις μέσα σε μια συγκεκριμένη περιοχή, σήμερα εμφανίζονται με τον ίδιο δημόσιο χαρακτήρα αλλά σε μια μεγαλύτερη κλίμακα.

Οι σύγχρονες πρακτικές της πολιτισμικής αναπαράστασης, μέσα από το παράδειγμα του «Μπουρανί» αποτυπώνουν και αναπαράγουν ταυτόχρονα τόσο την

⁸¹ Jane K. Cowan, «Folk Truth: When the Scholar Comes to Carnival in a 'Traditional' Community» *Journal of Modern Greek Studies*, 6:2 1988, σ. 245-253, London.

⁸² Με τον όρο «επινοημένη παράδοση», ο Hobsbawm ονομάζει «ένα σύνολο πρακτικών οι οποίες διέπονται, φανερά ή σιωπηρά, από αποδεκτούς κανόνες και με τελετουργική ή συμβολική φύση και οι οποίες επιδιώκουν να ενσταλάξουν ορισμένες αξίες και κανόνες συμπεριφοράς μέσω επανάληψης, γεγονός που αυτόματα συνεπάγεται τη συνέχεια με το παρελθόν». Eric Hobsbawm, Terence Ranger (επιμ), *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σ. 9-10.

επιβεβαίωση μιας διαχρονικής πολιτισμικής συνέχειας, όσο και την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα των κατοίκων καθώς και των επισκεπτών στους οποίους απευθύνονται. Θα μπορούσαμε έτσι να υποστηρίξουμε την άποψη πως το «παραδοσιακό» Μπουρανί και οι υπόλοιπες συνιστώσες που αναλύθηκαν, όπως το καρναβάλι και ο χορός γαϊτανάκι, ως «επινοημένες παραδόσεις», προβαλλόμενες και ενσωματωμένες από τους κοινωνικούς φορείς, συμβάλλουν στην κατασκευή και διατήρηση της ταυτότητας⁸³.

Ο πολιτισμός στις διάφορες εκφάνσεις του δεν είναι πλέον μόνο αντικείμενο έρευνας και γνώσης αλλά και ένα προϊόν το οποίο προβάλλεται, πωλείται και αγοράζεται, οδηγώντας ουσιαστικά στην εμπορική του εκμετάλλευση. Στην επίτευξη αυτού του στόχου συνέβαλε καθοριστικά και με οργανωμένο τρόπο η διαφήμιση και η προβολή του “τουριστικού προϊόντος” από τα Μ.Μ.Ε, με τέτοιο τρόπο, ώστε το εκάστοτε τουριστικό προϊόν να καθίσταται εύκολα προσλαμβανόμενο από τον επισκέπτη. Στόχος της διαφήμισης είναι να οδηγήσει τον “πελάτη” σε άμεσους συνειρμούς, σύμφωνα με τα προκαθορισμένα στερεότυπα του γούστου του, που να παραπέμπουν στο συγκεκριμένο τόπο προορισμού. Η επίδραση στη συγκεκριμένη περίπτωση των μηνυμάτων που εκπέμπει η εμπορευματοποιημένη πολιτιστική βιομηχανία του τουρισμού είναι μεγάλη και εύκολα μπορεί να οδηγήσει τους επισκέπτες ενός τόπου σε συγκεκριμένα πολιτισμικά στερεότυπα γι’ αυτόν. Εν τέλει, αυτό που επιδιώκεται είναι η δημιουργία ενός επικοινωνιακού δίαυλου με τους επισκέπτες, με βασικό χαρακτηριστικό την προβολή μηνυμάτων και συμβόλων που δημιουργούν μια αίσθηση οικειότητας αλλά και επαφής με όσα ο επισκέπτης – συχνά μέσω προ-δημιουργημένων στερεοτύπων – θεωρεί “αυθεντικά” χαρακτηριστικά του “πολιτισμού” που πρόκειται να επισκεφθεί⁸⁴. Ο χαρακτήρας της “αυθεντικότητας” ενισχύει την οικονομική αξία των πολιτιστικών προϊόντων. Γι’ αυτό και στον Τύρναβο, για την ανάπτυξη του τουρισμού, επιλέγουν εκείνα τα στοιχεία που θεωρούν πιο πολύ “αυθεντικά” ή ηχηρά για τις επιθυμίες των επισκεπτών⁸⁵.

Η μεγάλη κοσμοσυρροή και το ξεφάντωμα που παρατηρούμε στις μέρες μας να συμβαίνει στις αποκριάτικες – καρναβαλικές γιορτές, φανερώνουν την πανίσχυρη ανάγκη που νιώθουν οι άνθρωποι των σημερινών κοινωνιών της επιτήρησης και του

⁸³ Ο.π. Jane K. Cowan.

⁸⁴ Βλ. Πάρις Τσάρτας, ό.π., σ.299.

⁸⁵ Green L.Garth, «"Come to life"»: Authenticity, value and the carnival as cultural commodity in Trinidad and Tobago, *Identities Global Studies in Culture and Power*, April 2007.

ελέγχου να «σπάσουν» τη σοβαροφάνεια και την κοινωνική επισημότητα, να εξουδετερώσουν την επιτήρηση, να βγουν έξω από τον εγωκεντρισμό τους, να συναντήσουν τον άλλον, να δράσουν συλλογικά. Αυτό ακριβώς επιδιώκουν τα Μ.Μ.Ε με τη διαφήμιση και την προβολή του εθίμου. Η κραιπάλη, το υπερβολικό φαγητό παρέα με τα αισχρόλογα, είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της Καθαράς Δευτέρας στον Τύρναβο, τα οποία παραπέμπουν στην ανάγκη του ατόμου για διαφυγή απ' τα προβλήματα και τη ρουτίνα της καθημερινής ζωής. Ένας τρόπος για να γίνει αυτό αποτελεί το αίσθημα του ατόμου ότι ξεφεύγει απ' τα κοινά και τετριμμένα, ότι κάνει κάτι ξεχωριστό και τελικά ότι μπορεί να εκφράζεται και να αφήνει τον εαυτό του ελεύθερο. Άρα λοιπόν, τα Μ.Μ.Ε, με την ελευθερία λόγου και πράξης που επικρατεί όπως επίσης και με τη χαλάρωση των κοινωνικών κανόνων εκείνης της ημέρας στον Τύρναβο, προσελκύουν τους επισκέπτες βοηθώντας τους να αποδράσουν από τη συμβατικότητα. Νιώθουν ελεύθεροι μόνο και μόνο γιατί πάνε κόντρα στο κατεστημένο.

Πιθανές επιπτώσεις τέτοιων μηνυμάτων, αποτέλεσμα της εμπορευματοποίησης της τοπικής παράδοσης, αποτελούν οι πολιτισμικές αλλαγές στην τοπική κοινωνία, η κατασκευή πολιτισμικών στερεοτύπων που ικανοποιούν το γούστο των επισκεπτών και τα οποία “πλασάρονται” ως γνήσια τοπικά πολιτισμικά γνωρίσματα, καθώς και η οργανωμένη δημιουργία ενός πολιτιστικού περιβάλλοντος προσαρμοσμένου στις ανάγκες και τις απαιτήσεις του πελάτη- επισκέπτη.

Επομένως, τα παραπάνω δρώμενα παραμένουν ζωτικής σημασίας. Ξεφεύγοντας από τα κατάλοιπα του αρχαιοελληνικού παρελθόντος που παρουσιάζουν οι λαογραφικές μελέτες, το «Μπουρανί» και το καρναβάλι, σε γενικές γραμμές, αποτελούν ένα ζωντανό οργανισμό, που συνεχώς «μεταλλάσσεται» και διαφοροποιείται, υιοθετώντας έναν πιο αστικοποιημένο τρόπο διασκέδασης ανάλογα με τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας του Τυρνάβου.

Η λειτουργία του καρναβαλιού δεν είναι μόνο μια τυπική ψυχαγωγική διαδικασία ή εκτόνωση κοινωνικών αντιφάσεων δυσεπίλυτων στο πεδίο της καθημερινής ζωής, αλλά όπως αναφέρει και ο Μπαχτίν για το καρναβάλι στον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση: «η χρησιμοποίηση των μορφών της λαϊκής γιορτής ήταν μόνο μια εξωτερική και μηχανιστική μέθοδος άμυνας κόντρα στη λογοκρισία, μια αναγκαστική χρήση της «αισώπειας γλώσσας». Για χιλιετίες, ο λαός πλούτισε με δικαιώματα και ελευθερίες που προέρχονταν από τις κωμικές εικόνες της γιορτής και στις οποίες ενσωματώνονταν το ίδιο το κριτικό πνεύμα, η δυσπιστία του μπροστά στην επίσημη αλήθεια, οι καλύτερες του προσδοκίες και επιδιώξεις. Μπορούμε να πούμε

πως η ελευθερία ήταν λιγότερο ένα εξωτερικό δικαίωμα και περισσότερο το εσωτερικό περιεχόμενο των εικόνων, η γλώσσα της τολμηρής ομιλίας που είχε διαμορφωθεί στην πορεία χιλιάδων αιώνων, μια ομιλία που εκφραζόταν αναφορικά με τον κόσμο και την εξουσία χωρίς υπεκφυγές και σιωπές. Είναι απόλυτα κατανοητό ότι αυτή η τολμηρή και ελεύθερη γλώσσα υπήρξε με τη σειρά της το πιο πλούσιο θετικό περιεχόμενο στις καινούργιες συλλήψεις του κόσμου»⁸⁶.

Αυτή λοιπόν, την ελευθερία του λόγου και της πράξης, προσπαθούν οι τοπικοί φορείς του Τυρνάβου να χρησιμοποιήσουν μέσω του καρναβαλιού και του εθίμου του «Μπουρανί» και να την «πουλήσουν» στους επισκέπτες, οι οποίοι αποζητούν «από την καρδιά του καρναβαλιού την ανατροπή της πραγματικότητας και της κατεστημένης κοινωνικής και θρησκευτικής τάξης»⁸⁷, όπως επίσης και την απόδραση από την καθημερινή ρουτίνα.

⁸⁶ Βασίλης Αλεξίου, «Ξαναδιαβάζοντας την μπαχτινική ανάγνωση του Ράμπελαϊ», στο *Ουτοπία*, 43, Ιανουάριος -Φεβροάριος 2001, Αθήνα, σ. 142.

⁸⁷ Aaron Gurevich, «Ο Μπαχτίν και η θεωρία του για το καρναβάλι», στο Jan Bremmer- Herman Roodenburg (επιμ), *Πολιτισμική Ιστορία του Χιούμορ*, Πολύτροπον 2005, σ.87.

Βιβλιογραφία

Αθανασόπουλος Δημήτριος, *Για μια πολιτική της κουλτούρας*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 1990.

Αλεξίου Βασίλης, «Ξαναδιαβάζοντας την μπαχτινική ανάγνωση του Ραμπελαί», στο *Ουτοπία*, 43, Ιανουάριος- Φεβρουάριος 2001, σ. 137-147.

Βαρβούνης Μανώλης, *Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις*. Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1999.

Βελλούδιος Θάνος, «Ευγονία και άλλα τινά», 1952. Αναδημοσίευση στο Περιοδικό *Μπρε Μπρε Μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 1998.

Βερνίκος Νίκος, **Δασκαλοπούλου** Σοφία κ.α. (επ.), *Πολιτιστικές Βιομηχανίες*, Κριτική, Αθήνα 2004.

Γκέφου-Μαδιανού Δήμητρα, *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1999.

Cowan Jane K., «Folk Truth: When the Scholar Comes to Carnival in a 'Traditional' Community» *Journal of Modern Greek Studies*, 6:2 1988, London, σ. 245-260.

Davydd J. Greenwood, «Culture by the Pound: An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization», στο: V. Smith (ed.), *Host and Guests: The anthropology of Tourism*, University of Pennsylvania Press, H.P.A. 1977, σ. 129-138.

Ζούκας Αλέξανδρος, «Το Μπουρανί στον Τύρναβο. Περιπετειώδης εξέλιξη μιας παλιάς τελετουργίας που σχετίζεται με την ευγονία», *7 Ημέρες της Καθημερινής*, 1.3.1998.

Gurevich Aaron, «Ο Μπαχτίν και η θεωρία του για το καρναβάλι», στο Jan Bremmer-Herman Roodenburg (επιμ.), *Πολιτισμική Ιστορία του Χιούμορ*, Πολύτροπον 2005, σ.83-91.

Ηγουμενάκης Γ. Νίκος, *Τουριστική Πολιτική*, Interbooks, Αθήνα 1999.

Θωμάς Γιώργος, «Το μπουρανί του Τυρνάβου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 18, Λάρισα 1980.

Hobsbawm Eric, **Ranger** Terence (επιμ.), *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004.

Ιωσηφίδου Μαρία, «Ο τρανβεστισμός και το καρναβάλι», *Αρχαιολογία*, 41, Αθήνα 1991, σ. 65-71.

Κάβουρας Παναγιώτης, «Το καρπαθικό γλέντι ως τελετουργία και παράσταση: μια κριτική ανθρωπολογική προσέγγιση του συμβολισμού των παραδοσιακών τελεστικών τεχνών», στο *Λαϊκά Δρώμενα: παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις*, Πρακτικά Ά Συνεδρίου, Υπ. Πολιτισμού- Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα 1996.

Καρυώτου Ελένη, *Μπουρανί: Φαλλοκρατικά καθρεφτίσματα της κοινωνίας, Μια ανθρωπολογική ματιά σ' ένα φαλλοκρατικό έθιμο*, πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη 1999.

Κιουρτσάκης Γιάννης, *Καρναβάλι και Καραγκιόζης*, Κέδρος, 2^η έκδοση, Αθήνα 1995.

Κιουρτσάκης Γιάννης, «Λαϊκός» ή «παραδοσιακός» πολιτισμός, Νεφέλη, Αθήνα 2000.

Κιουρτσάκης Γιάννης, *Προφορική παράδοση και ομαδική δημιουργία. Το παράδειγμα του Καραγκιόζη*, Κέδρος 3^η έκδοση, Αθήνα 2002.

Κιουρτσάκης Γιάννης, *Η τρελή σοφία ή τα ανίερα ιερά. Δοκίμιο για το καρναβάλι και τη γλώσσα του*, Νεφέλη, Αθήνα 2003.

Κόνσολα Ντόρα, *Πολιτιστική Δραστηριότητα και Κρατική Πολιτική στην Ελλάδα. Η Περιφερειακή Διάσταση*, Αθήνα 1990.

Κοντογιώργης Γιώργος, *Η ελλαδική λαϊκή ιδεολογία*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1999.

Κυριακίδου-Νέστορος Άλκις, *Λαογραφικά Μελετήματα 2*, Πορεία, Αθήνα 1978.

Λουκάτος Δημήτρης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας (Δ΄ έκδοση), Αθήνα 1992.

Μέγας Α. Γιώργος, *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας.*, Οδυσσέας, Αθήνα 1988.

Μερακλής Μιχάλης, Γ., *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση*, τόμος 1, Οδυσσέας, Αθήνα 1984.

Μερακλής Μιχάλης, Γ., *Ελληνική Λαογραφία. Ήθη και Έθιμα*, τόμος 6, Οδυσσέας, Αθήνα 1998.

Μερακλής Μιχάλης, Γ., *Ελληνική Λαογραφία. Λαϊκή Τέχνη*, τόμος 3, Οδυσσέας, Αθήνα 2001.

Μπιτσάνη Ευγενία, Π., *Πολιτισμική Διαχείριση & Περιφερειακή Ανάπτυξη, Σχεδιασμός Πολιτιστικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*, Διόνικος, Αθήνα 2004.

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, Παραδέλλης, Θεόδωρος, *Ανθρωπολογία και παρελθόν. Συμβολές στην κοινωνική ιστορία της νεότερης Ελλάδας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993.

Παυλογεωργάτος Γεράσιμος, *Διατήρηση της υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2003.

Ράφτης Άλκης, *Χορός, πολιτισμός και κοινωνία*, Πολύτυπο, Αθήνα 1992.

Σαμουσαρκίδου Ντίνα, «Αφιέρωμα στα Θρακιώτικα έθιμα του καρναβαλιού», εφημ. *Ο Χρόνος*, 15/03/2002.

Σερεμετάκη, Νάντια, «Καρναβαλιού Μετάλλαξη», εφημ. *Τα Νέα*, 17/02/2001.

Σκαλτσά Ματούλα, *Για τη Μουσειολογία και τον Πολιτισμό*, Εντευκτήριο, Θεσσαλονίκη 1999.

Σκρουμπής Βύρων, Γ., *Τύρναβος ιστορικές- λαογραφικές αναδρομές* (Έκδοση Β'), Δήμος Τυρνάβου, Τύρναβος 2001.

Σταυρίδης Σταύρος, «Από την θεατρικότητα της κυριαρχίας στο αντιθέατρο των πληβείων», στο *Ουτοπία*, 43, Ιανουάριος- Φεβρουάριος 2001, σ. 121-136.

Τερζοπούλου Μιράντα, «Αγροτική Αποκριά, Γιορτή της φύσης με λατρευτικό και ανατρεπτικό χαρακτήρα», *7 Μέρες Καθημερινή*, 1/03/1998.

Χατζητάκη-Καψωμένου Χρυσούλα (επ.), *Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός, Λαογραφία και Ιστορία*, Συνέδριο στην μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001.

ΤΕΔΚΝΑ (Τοπική Ένωση Δήμων & Κοινοτήτων Νομού Αττικής), «Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση», Πρακτικά και συμπεράσματα του Συνεδρίου: *Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Ύδρα 14-15 Μαΐου 1993, Αθήνα 1993.

Τζαρτζάνος Αχιλλέας, «Ιστορική και Λαογραφική εταιρεία των Θεσσαλών», *Θεσσαλικά Χρονικά*, Αθήνα 1935, σ. 343, 356-357.

Τζάρτζανος Αχιλλέας, «Το Μπουρανί», *Θεσσαλικά Χρονικά*, τόμος β', 1931.

Τσάρτας Πάρις, *Τουρίστες ,Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*, Εξάντας, Αθήνα 1996.

Χαιρετάκης Μανώλης, *Τηλεόραση και Διαφήμιση. Η Ελληνική Περίπτωση*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1997.

Από το διαδίκτυο

Garth L. Green, «Marketing the Nation: Carnival and tourism in Trinidad and Tobago», *Critique of Anthropology*, 2002, <<http://coa.sagepub.com/cgi/content/abstract/22/3/283>, τελευταία πρόσβαση Μάιος 2007.

Garth L. Green, «"Come to life"»: Authenticity, value and the carnival as cultural commodity in Trinidad and Tobago', *Identities Global Studies in Culture and Power*, April 2007, <<http://dx.doi.org/10.1080/10702890601102670>, τελευταία πρόσβαση Μάιος 2007

Philip W. Scher, «Copyright Heritage: Preservation, Carnival and State in Trinidad», *Project Muse*, 2002, <<http://muse.jhu.edu>, τελευταία πρόσβαση Μάιος 2007.

«**Παράδοση που...σκανδαλίζει**» Μήνυση κατά της Δόμνας Σαμίου για τα αποκριάτικα τραγούδια, Κυριακή 27 Νοεμβρίου 2005, <<http://www.in.gr/news/Reviews/article.asp?IngReviewID=654964&IngChapterID=654993&IngItemID=666563>>

Περιοδικά

Περιοδικό *Μπρε Μπρε Μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 1998.

Περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί* Τύρναβος 2009.

Περιοδικό ΤΥΡΝΑΒΟΣ, επιμέλεια έκδοσης κ. Βαρβάρας Κ. Ζαχαρακούλη και του Δημοτικού Συμβουλίου του Π.Ο.Δ.Τ., Τύρναβος 2006.

Προγράμματα εκδηλώσεων

Πρόγραμμα εκδηλώσεων *Τυρναβίτικο Καρναβάλι 2008, 9-10 Μαρτίου*, Δήμος Τυρνάβου, 2008.

Πρόγραμμα εκδηλώσεων *Τυρναβίτικο Καρναβάλι 1998, 8 Φεβρουαρίου- 2 Μαρτίου*, Δήμος Τυρνάβου, Τύρναβος 1998.

Συνεντεύξεις

Συνέντευξη από τον Τάκη Γατζαρούλη (Μπουρανήτης) στις 23 Δεκεμβρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

Συνέντευξη από την Λέλα Τσατήρη- Μάγγου Αντιδήμαρχος Πολιτισμού (2009-10) στις 23 Δεκεμβρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

Συνέντευξη από τον Κώστα Πατσίκα Αντιδήμαρχος Πολιτισμού (2007-08) στις 23 Δεκεμβρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

Συνέντευξη από τον Σάκη Κωστούλα Αντιδήμαρχος Πολιτισμού (2008-09) στις 16 Φεβρουαρίου 2009, στο χώρο του Δημαρχείου Τυρνάβου.

Παραρτήματα

1. Συνεντεύξεις, μαρτυρίες, δημοσιεύματα εφημερίδων

Συνέντευξη με μαρτυρίες για το έθιμο «Μπουρανί»

Τάκης Γατζαρούλης (ο τελευταίος Μπουρανήτης).

- Πως ξεκίνησε το έθιμο; Τι σας λέγανε οι παλιότεροι τότε;

- Τ.Γ.: Το μπουρανί γινόταν πολλά χρόνια πριν, έτσι όπως σου λέω αυτή την ιστορία, έτσι μας την είπαν και εμάς. Όλα ξεκίνησαν επί τουρκοκρατίας, κοντά στο σημερινό στρατόπεδο⁸⁸ υπήρχε ένας αγάς (Τούρκος). Οι Τυρναβίτες δούλευαν για τον αγά, και κάποια στιγμή του ζήτησαν, μια μέρα το χρόνο, να έχουν ελευθερία και να μην δουλεύουν. Διάλεξαν την καθαρά Δευτέρα και είπαν: ότι και να κάνουν εκείνη την ημέρα, να μην τους πειράζει ο αγάς. Έτσι ξεκίνησε και το γνωστό τραγούδι Μπρε μπρε μπρε το μπουρανί και της χαράτσαινας το μνί. Η χαράτσαινα ήταν η γυναίκα του αγά και οι Τυρναβίτες πλήρωναν το χαράτσι(φόρο) στον αγά, γι' αυτό το λόγο και την κορόιδευαν με το συγκεκριμένο τραγούδι. Και έτσι σιγά σιγά ξεκίνησε το έθιμο, κάθε χρόνο και καλύτερα και φτάσαμε μέχρι εδώ..... Στη συνέχεια το έθιμο το ανέλαβαν οι καροτσέρηδες⁸⁹ κι έγινε όλο αυτό το νταλαβέρι και τώρα το χρησιμοποιούμε εμείς για γλέντι... Όσο για τους καροτσέρηδες, ο προφήτης Ηλίας ήταν καροτσέρης, γι' αυτό και οι καροτσέρηδες ανέλαβαν το έθιμο. Ήθελαν να προσφέρουν στον προφήτη Ηλία κάτι γι' αυτό και ντύνονταν τσολιάδες, είτε άντρες με γυναικεία ρούχα και έπλεκαν το γαϊτανάκι και μάζευαν λεφτά από τον κόσμο (5,10 δραχμές όσα μας έδινε ο καθένας) και έφτιαχναν διάφορα έργα στην εκκλησία και στο χώρο που υπήρχε. Από το πρωί πήγαιναν στον Προφήτη Ηλία έφτιαχναν το μπουρανί με σπανάκι και τσουκνίδια και όχι φασόλια όπως τώρα. Εκεί υπήρχε κάποιος υπεύθυνος και έδινε φαγητό και κρασί στον κόσμο και έτσι γλεντούσαμε και εμείς και ο κόσμος Μετά από χρόνια αναλάβαμε εμείς, οι νεότεροι, δημιουργήσαμε το σύλλογο, ντυνόμασταν τσολιάδες και χορεύαμε εκτός της Καθαρά Δευτέρας, Πρωτοχρονιά, των Φώτων και του Αγίου Ιωάννου. Βέβαια είχαμε την συμπαράσταση του δεσπότη και πηγαίναμε και αλλού (Θεσ/νίκη, Βόλο, Ελασσόνα). Χορεύαμε για να μαζέψουμε περισσότερα λεφτά. Πολλές φορές μας έβαζαν φυλακή γιατί δεν είχαμε μαζί μας χαρτιά, το μόνο που είχαμε ήταν ένα κουτί

⁸⁸ Το στρατόπεδο βρίσκεται έξω από την πόλη του Τυρνάβου, πριν την γέφυρα του ποταμού Ξηριά.

⁸⁹ Αυτοί που έχουν άμαξες με σούστες.

που έγραφε Προφήτης Ηλίας, και βάζαμε τα λεφτά, αλλά παίρναμε τηλέφωνο τον δεσπότη και μας άφηναν. Σιγά σιγά τα πράγματα αυτά έσβησαν, αφού πέθαναν όλοι οι μπουρανήτες και έμεινα μόνο εγώ.

Τώρα δεν μαζεύουν λεφτά και κάνουν μόνο την Καθαρά Δευτέρα γλέντι, δεν υπάρχουν άτομα, οι νέοι δεν έρχονται. Χρειάζονται 12 άτομα για να πλέξουν το γαϊτανάκι.

- *Τι συναισθήματα έχετε για το έθιμο του Μπουρανί;*

- Τ.Γ.: Μου αρέσει πολύ...λησμονώ τις στιγμές εκείνες!!! Εξάλλου 40 χρόνια συμμετέχω, από 20 χρονών και τώρα είμαι 65χρονών. Θέλω να ντυθώ και να χορέψω...

- *Εσείς πως γίνετε Μπουρανήτης;*

- Τ.Γ.: Παλιότερα ήταν ο γαμπρός μου και μετά πήγα εγώ, 20 χρονών ήμουν. Έμεινα σε αυτή την ομάδα μέχρι σήμερα. Είμαι ο τελευταίος Μπουρανήτης, αν δεν αναλάβει κάποιος άλλος θα διαλυθεί ο σύλλογος. Υπάρχουν τα ρούχα, τα τσαρούχια, 400 καρατσιγκέλια...κ.α.

- *Γιατί σας αρέσει;*

- Τ.Γ.: Καθένας έχει τα δικά του ενδιαφέροντα, άλλον τον αρέσει η μπάλα εμένα μ' αρέσει αυτό!

- *Θέλετε να συνεχίσετε αυτό το έθιμο;*

- Τ.Γ.: Εγώ θέλω να συνεχίσω, αλλά χρειάζομαι άτομα...στον σύλλογο μόνο εγώ έμεινα.

- *Πως πλέκατε το γαϊτανάκι;*

- Τ.Γ.: Για να πλέξεις το γαϊτανάκι έπρεπε οι μισοί άντρες να ντυθούν γυναίκες, γιατί αν ήταν όλοι ντυμένοι το ίδιο, δεν ήξερες πώς να το πλέξεις μπερδεύσουν...τότε γινόντουσαν παράπονα γιατί κάποιοι ντύνονταν όλο γυναίκες και έτσι αποφασίσαμε να το καταργήσουμε και ντυνόμασταν όλοι τσολιάδες, εξάλλου εμείς ξέραμε μετά από τόσα χρόνια να πλέκουμε το γαϊτανάκι με κλειστά τα μάτια...

- *Το γαϊτανάκι πώς ενσωματώθηκε στο έθιμο; Γιατί, όπως γνωρίζουμε, το γαϊτανάκι αποτελεί έναν χορό ο οποίος πραγματοποιείται και σε άλλες περιοχές.*

- Τ.Γ.: Δεν γνωρίζω...Η γνώμη μου είναι για να προσεγγίσουν τον κόσμο, προφανώς έγινε κάποια χρονιά η αρχή και συνεχίστηκε...

- *Τι προτείνετε για να συνεχιστεί το έθιμο;*

- Τ.Γ.: Προτείνω για να έρθουν οι νέοι να συνεχίσουν το έθιμο, να κάνουμε κάποια αλλαγή στο ντύσιμο...να μην ντυθούν τσολιάδες αλλά να φορέσουν ένα παντελόνι με πουκάμισο, γιλέκο, ζωνάρι και τραγιάσκα.

- *Δηλαδή προσπαθείτε να προσαρμόσετε το έθιμο σύμφωνα με τους νέους;*

- Τ.Γ.: Ναι...όπως θέλουν οι νέοι αλλιώς δεν πρόκειται να έρθουν.
 - Έτσι όμως σβήνει, χάνεται το έθιμο;
 - Τ.Γ.: Τι να σου πω...μακάρι να φορέσουν τις στολές, εγώ τις έχω όλες, ένα καθάρισμα θέλουν και είναι έτοιμες.
 - Θα θελήσουν όμως να ντυθούν έτσι...(τσολιάδες);
 - Τ.Γ.: Αυτοί τώρα είναι όλοι αδύνατοι, εμείς τότε ήμασταν χοντροί, η φουστανέλα είναι βαριά, έχει 400 πιέτες, θα πρέπει να την γυρίσουμε πολλές φορές για να τους χωρέσει.
 - Δηλαδή θέλετε να συνεχιστεί το έθιμο έστω και με αυτές τις παραλλαγές;
 - Τ.Γ.: Εγώ, θέλω να συνεχιστεί όπως είναι, να γίνουν τσολιάδες. Προσπαθώ να τους πείσω με αυτόν τον τρόπο...
- Άμα δω ότι τους αρέσει και ενδιαφέρονται την άλλη χρονιά θα φορέσουν τις φουστανέλες. Απλώς έτσι θα τους πείσουμε να έρθουν....Κάνουμε το παν για να συνεχιστεί το έθιμο, τουλάχιστον να μείνει η ουσία, τώρα αν θα υπάρξουν κάποιες παραλλαγές, αυτό δεν είναι τίποτα...
- Δεν είναι καλύτερα να το θυμόμαστε όπως ήταν από το να συνεχίζεται και κάθε φορά να αλλοιώνονται πράγματα;
 - Τ.Γ.: Εγώ το λέω αυτό γιατί τα ρούχα χρόνο με το χρόνο φθείρονται, θα ήταν καλύτερα να τα πάμε στο μουσείο για να τα βλέπει ο κόσμος και να θυμάται....εμείς θα φοράμε την καινούργια ενδυμασία...
- Η γνώμη μου είναι αυτή, δεν έχω ρωτήσει κανέναν, θα μου πεις... και ποιον να ρωτήσω αφού έμεινα μόνος μου. Γι' αυτό χρειαζόμαστε άτομα. Και να υπάρχουν πέντε ορχήστρες στον Προφήτη Ηλία εκείνη την ημέρα, ο κόσμος που θα έρθει, θέλει να δει εμάς να χορεύουμε και να πλέκουμε το γαϊτανάκι, να τραγουδάμε τα άσεμνα στιχάκια και άλλα πολλά...Εξάλλου αυτό το διαφορετικό έχουμε από τους άλλους και μας κάνει μοναδικούς...

Τοπικοί φορείς θυμούνται κι αφηγούνται ξεχωριστές στιγμές του εθίμου και του καρναβαλιού, με τις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά τους στοιχία.....

Λέλα Μάγγου-Τσατίρη, Αντιδήμαρχος Πολιτισμού 2009-10

- Η μητέρα μου δεν είναι Τυρναβίτισσα και εκείνη την ημέρα πριν 20 χρόνια, ανύπαντρη ήταν ακόμη, αποφάσισε να βγει έξω με την αδερφή της. Από τη στιγμή που συνειδητοποίησαν τι γινόταν, γύρισαν στο σπίτι τρέχοντας, φοβήθηκαν...Στην περιοχή, απ' όπου καταγόταν, την Καθαρά Δευτέρα έβγαιναν έξω, είχαν τα κούλουμα, πετούσαν τον χαρταετό, κάπως έτσι περίμεναν ότι θα γινόταν και στον Τύρναβο, γι' αυτό και αποφάσισαν να βγουν χωρίς την συνοδεία των γονιών τους.

- Αυτό που θέλουμε εμείς σαν Δήμος είναι· οι νέοι να ακολουθήσουν πιστά την παράδοση όπως γινόταν εκείνα τα χρόνια..

Για κάποια χρόνια το έθιμο είχε εμπορευματοποιηθεί, δηλαδή κάνουμε ότι κάνουμε για να πουλήσουμε τους φαλλούς. Πλέον θέλουμε στον επισκέπτη να του μείνει η εικόνα και αυτό που θα βιώσει όταν έρθει, όχι μόνο ο φαλλός και τα σουβενίρ. Θέλουμε ο επισκέπτης να «πετάξει» τη σεμνοτυφία και να συμμετέχει ενεργά.

Πρέπει να «πουλήσουμε» πλέον αυτό που θεωρείται θεσμός... και όχι να το κάνουμε για να το εκμεταλλευτούν οικονομικά κάποιοι σύλλογοι και μαγαζιά.

- *Δηλαδή θεωρείται ότι ο Τύρναβος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το Μπουρανί;*

Λέλα - Προφανώς...αφού μέχρι και η νεολαία στο internet συσχετίζει το μπουρανί με τον Τύρναβο, αυτό είναι πολύ ενθαρρυντικό για εμάς.

Ο Τυρναβίτης θα διασκεδάσει εκείνη την ημέρα, όποιας ηλικίας και να είναι, δεν τον ενδιαφέρει αν θα έχει κόσμο, θα βγει να γιορτάσει το μπουρανί, να γλεντήσει, να πιάσει τον φαλλό...Αυτό έχει περάσει και στις επόμενες γενιές δεν μπορεί να σβήσει σαν έθιμο...βέβαια το ότι προσαρμόστηκε στην σύγχρονη κοινωνία είναι αναπόφευκτο. Ακόμη και ο γιος μου που είναι 12 χρονών, άμα τον ρωτήσεις τι γιορτάζουμε την Καθαρά Δευτέρα θα σου πει το Μπουρανί, δεν γνωρίζει κάτι άλλο για εκείνη την ημέρα...μόνο ότι γιορτάζουμε το Μπουρανί.

Κώστας Πατσίκας Αντιδήμαρχος Πολιτισμού 2007-08

- Θυμάμαι παλιά... όταν ήμασταν παιδιά δεν πηγαίναμε στον Προφήτη Ηλία, μαζευόμασταν στο παζάρι⁹⁰, γιατί οι Μπουρανήτες το απόγευμα κατέβαιναν στην πλατεία και συνέχιζαν εκεί το γλέντι και τα πειράγματα... Τότε σ' εκείνα τα σημεία δεν περνούσαν ούτε παιδιά ούτε γυναίκες.

- Κάνουμε μια προσπάθεια να βάλουμε καινούργια παιδιά. Πέρυσι μαζευτήκαμε στον προφήτη Ηλία κάποια άτομα, ο μορφωτικός σύλλογος και άλλα συγκροτήματα και χόρεψαν...

Εμείς όμως θέλουμε να αναβιώσουμε το έθιμο όπως γινόταν παλιά, γιατί υπήρχε μια διαδικασία, έφτιαχναν το μπουρανί έπλεκαν το γαϊτανάκι και άλλα. Όταν ξεκινήσουν να έρχονται άτομα θα μιλήσουν με τον κύριο Τάκη που είναι επικεφαλής πλέον του συλλόγου Μπουρανί για να ξαναδημιουργήσουν την ομάδα.

⁹⁰ "Παζάρι" : συνοικία του Τυρνάβου. Ονομάζεται έτσι γιατί παλιότερα γινόταν εμποροπανήγυρη.

Πειράγματα που έκανε ο Τάκης Γατζαρούλης με άσεμνα στιχάκια...

Την Καθαρά Δευτέρα μαζί με τα άσεμνα τραγούδια δε λείπουν και τα άσεμνα πειράγματα, τα οποία ο Αχιλλέας Τζάρτζανος τα παραθέτει ως "οι γεφυρισμοί" και "τα εξ αμάξης" των αρχαίων⁹¹.

Πέρυσι καθόμασταν με την παρέα μου σε ένα μαγαζί στην πλατεία και πέρασε μια γυναίκα με την φίλη της, με είδε που φορούσα ποδιά και κρέμονταν φαλλοί που τους σήκωνα...

Με ρωτάει:

-Τι είναι αυτά...;

Εγώ τις λέω:

-Έλα να δεις...

Οι φίλοι μου με συμβούλεψαν να μην την πειράξω, γιατί ο άντρας της ήταν στρατηγός στην Λάρισα. Τους είπα:

-Τι έγινε θα με σκοτώσουν για αυτό;

Της λέω λοιπόν:

-Θα μου επιτρέψεις να σου πω ένα ποιηματάκι;

- Πες μου... απάντησε.

Σαν περδικούλα περπατάς

σαν το πουλί στη λούτσα

από τα μάτια σου φαίνεται

πως αγαπάς την πούτσα...

Φεύγει και έρχεται με τον άντρα της, μου συστήνεται ως στρατηγός. Εγώ του αναφέρω ότι αυτά λέγονται εκείνη τη μέρα και άμα δεν ήθελε η γυναίκα του να μην πλησίαζε... Αυτός μου εξήγησε ότι δεν ήρθε γι' αυτό, αλλά ήθελε να το ξαναπώ για να το ηχογραφήσει με το κινητό του.

Άλλη μια ιστορία που μου εξιστόρησε είναι αυτή που βρίσκονταν με άλλους φίλους στο νοσοκομείο όταν θα χειρουργούνταν ο Γιώργος Πλατύς⁹². Έρχονται οι γιατροί και μας λένε:

- Εσείς παιδιά από το μπουρανί δεν έχετε να μας πείτε τίποτα;

⁹¹ Περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί*, Τύρναβος 2009.

⁹² Πρόεδρος του συλλόγου Μπουρανί από το 1979 μέχρι πριν από δύο χρόνια που απεβίωσε.

- Έχουμε πολλά να πούμε για εσάς!
- Πείτε μας...

Εντωμεταξύ, έβαζαν εμένα να λέω τα στιχάκια γιατί δεν ντρεπόμουν...

Αν βάψουν μαύρα τα μουνιά

και λυπηθεί ο κώλος

σήμερα εγχειρίζεται του Γιώργου του Κυρίτση ο ψώλος

εσείς χειρουργοί και γιατροί

με τα τρανά ψαλίδια αφού

τον κόψατε την ψωλή

κλάστε τον και τ' αρχίδια.

Δημοσίευση από την εφημερίδα *Η Αλήθεια*

«Για ακόμη μια φορά γέμισε ο Τύρναβος και η γύρω περιοχή, μέχρι και η Λάρισα με φέιγ βολάν που έχουν σύνθημα "όχι στο άθεο καρναβάλι".

Τα φέιγ βολάν κυκλοφορεί η "χριστιανική νεολαία ο Άγιος Γεδεών Τυρνάβου", τα μέλη της οποίας με επιστολή εξηγούν τους λόγους που τους κάνουν να λένε όχι στο καρναβάλι. Μεταξύ άλλων στην ανακοίνωση τους αναφέρουν ότι καρναβαλιστές φόνευσαν τον Απόστολο Τιμόθεο, όταν τους παρακίνησε να σταματήσουν τις αταξίες που έκαναν. Επιπλέον σημειώνουν ότι οι εκδηλώσεις αυτών των ημερών έχουν τη ρίζα τους στην αρχαία ειδωλολατρεία και ξεκαθαρίζουν ότι ούτε στο Βυζάντιο, ούτε όμως και στην τουρκοκρατία δεν υπήρχαν τέτοιες εκδηλώσεις. Παράλληλα τονίζουν ότι η λέξη καρναβάλι είναι ιταλική κα ήλθε στην Ελλάδα μετά τον τούρκικο ζυγό και δεν έχει καμία σχέση με την αποκριά, που σημαίνει απέχω από την κρεατοφαγία.

Η αποκριά σύμφωνα με την χριστιανική νεολαία Άγιος Γεδεών, δεν έχει καμία σχέση με τραγούδια και χορούς και έχει αποκλειστικό σκοπό να προετοιμάσει τους χριστιανούς δια νηστείας και προσευχής για το Πάσχα.

Αφού διαπιστώνουν ότι οι περισσότεροι χριστιανοί βλέπουν την αποκριά σαν ευκαιρία για ξεφάντωμα, υποστηρίζουν ότι θεού θέλοντος θα συνεχίζουν να διαφωνούν και να περιμένουν την άγια μέρα που θα καταργηθεί το άθεο καρναβάλι⁹³».

⁹³ Εφημερίδα *Η Αλήθεια*, Τρίτη 4 Μαρτίου 2008, σ. 10.

Παράδοση που...σκανδαλίζει

Μήνυση κατά της Δόμνας Σαμίου για τα αποκριάτικα τραγούδια.

Κυριακή 27 Νοεμβρίου 2005.

«Η Δόμνα Σαμίου και τα τολμηρά αποκριάτικα τραγούδια βρέθηκαν στο στόχαστρο ενός πρωτοψάλτη από το Μεσολόγγι, ο οποίος προφανώς σοκαρισμένος από το σκωπτικό περιεχόμενό τους αποφάσισε το Ιανουάριο να υποβάλλει μήνυση. Η απορία που προέκυπτε από την υπόθεση ήταν ποιον αφορούσε η μήνυση: τη Δόμνα Σαμίου που έχει αφιερώσει τη ζωή της στη συλλογή και τη διάσωση της λαϊκής μουσικής παράδοσης, και για το λόγο αυτό έχει τιμηθεί επανειλημμένως από την πολιτεία και τον ίδιο τον πρωθυπουργό και υπουργό πολιτισμού, ή τον ανώνυμο δημιουργό, ολόκληρο το λαό δηλαδή, που με πανέξυπνο και χιουμοριστικό τρόπο τραγούδησε μοναδικά στίχους που και ο ίδιος ο θεός Διόνυσος θα ζήλευε;

Ο εν λόγω πρωτοψάλτης δεν σταμάτησε εδώ. Με επιστολές του προς τον πρωθυπουργό, βουλευτές και τον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο ζήτησε στήριξη και ταυτόχρονα διαμαρτυρήθηκε επειδή η Δόμνα Σαμίου παρουσίασε τα συγκεκριμένα τραγούδια σε εκπομπή της δημόσιας τηλεόρασης.

Το θέμα ξέφυγε από τη σφαίρα του γραφικού, όταν έγινε γνωστό ότι στις επιστολές διαμαρτυρίας του πρωτοψάλτη είχε απαντήσει – εκφράζοντας τη συμπαράστασή του – ο αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος.

Μετά το σάλο που προκλήθηκε από την υπόθεση, η Αρχιεπισκοπή έκρινε απαραίτητο να δώσει διευκρινήσεις: ο εκπρόσωπος Τύπου Επιφάνειος Οικονόμου δήλωσε ότι πρέπει να ξεχωρίζουμε τους θησαυρούς της παράδοσης από α ενδεχομένως «περιττά» στοιχεία.

Η λέξη «περιττά» ήταν που έριξε κι άλλο λάδι στη φωτιά. Με δεύτερες διευκρινίσεις της η Αρχιεπισκοπή επισήμανε ότι μόνο δύο- τρία τραγούδια είναι τελικά τα περιττά και ότι σε αυτά ακριβώς και μόνο αναφερόταν ο Αρχιεπίσκοπος όταν απαντούσε στην επιστολή του πρωτοψάλτη.

Το θέμα, μάλιστα, παρενέβη και ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Θόδωρος Ρουσόπουλος, ο οποίος δήλωσε: «Όποιος λαός δεν σεβάστηκε την πολιτιστική του κληρονομιά, δεν μακροημέρευσε. Ο λαός μας, επειδή σεβάστηκε την πολιτιστική του

κληρονομιά, μακροημέρευσε και θα συνεχίσει να μακροημερεύσει, θα συνεχίσει να τιμά τις παραδόσεις του και να συμμετέχει στις εκδηλώσεις της»⁹⁴.

⁹⁴ Βλ. σχετικά, «Παράδοση που...σκανδαλίζει», Μήνυση κατά της Δόμνας Σαμίου για τα αποκρίατικα τραγούδια, Κυριακή 27 Νοεμβρίου 2005, <http://www.in.gr/news/Reviews/article.asp?IngReviewID=654964&IngChapterID=654993&IngItemID=66563>.

2. Φωτογραφικό υλικό

Σωματείο Τυρναβιτών "Το Μπουρανί"

Πέμπτος αιώνας π.Χ. Οι Διονυσιακές γιορτές με τις ζωομορφικές μάσκες και τις άσεμνες χειρονομίες αποκτούν επίσημο χαρακτήρα. 2.500 χρόνια αργότερα, οι γιορτές της γονιμότητας, όπως τις θεωρούσαν έχουν δώσει τη θέση τους στις γιορτές της Αποκριάς και της Καθαρής Δευτέρας με μεταμφιέσεις που θύμιζαν αρχαία Ελλάδα, Βυζάντιο, Τουρκοκρατία. Κι όσο κι αν οι κοινωνικές συνθήκες έχουν

διαφοροποιηθεί και τα έθιμα τις περισσότερες φορές έχουν χάσει τους λόγους ύπαρξης τους, κάποιες «παρέες μερακλήδων» και κάποιοι πολιτιστικοί σύλλογοι τα διατηρούν και τα αναβιώνουν με πολύ ζήλο. Μια τέτοια παρέα μερακλήδων είναι το Σωματείο Τυρναβιτών το Μπουρανί που κρατά τα σκήπτρα της αναβίωσης σήμερα του Μπουρανί στον Τύρναβο την Καθαρή Δευτέρα.

Ας πάρουμε τα πράγματα όμως από την αρχή όπως τα θυμάται σήμερα ο πρόεδρος του σωματείου κ. Γ. Πλατής. Στις αρχές του αιώνα μας το φορτίο της τελετουργίας του μπουρανί σηκώνει μια ομάδα που αποτελείται από τους:

Καρέλα, Κόκκοτα, Καρασιάνη, Ζαχούλα, Τσίτσκα, Λιάνο, Ζαγκότη κ.α. Χαρακτηριστικό εκείνης της εποχής και ι-

διαίτερα του κ. Καρέλα είναι το δέσιμο του φαλλού μ' έναν περίεργο τρόπο στο μέτωπο παρέα με μια λαμπάδα. Τα χρόνια περνούν το έθιμο συνεχίζεται και φτάνουμε στις αρχές της δεκαετίας το '60. Τότε γύρω στο 62-'63 «Τα παιδιά από τις 7 ακακίες και τα μάρμαρα» θα αρχίσουν να γράφουν την δικιά τους ιστορία σ' αυτό το πατροπαράδοτο έθιμο.

Εικόνα 1 Σωματείο «Μπουρανί» (φωτογραφία στο περιοδικό *Μπρε μπρε το Μπουρανί* 1999)

Μπρε Μπρε Μπρε 'Το Μπουρανί'

Τα ταμπού και οι απαγορεύσεις παραμερίζονται

Τα έθιμα και οι παραδόσεις αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι στην ιστορία μιας κοινωνίας. Είναι εκείνα τα στοιχεία που κρατούν ζωντανές στην μνήμη μας, τις ενέργειες των προγόνων μας, πάνω σε διάφορα θέματα, πιστοποιώντας αν μη τι άλλο τις ρίζες και την προέλευση μας. Ένα απ' αυτά τα έθιμα που έκαναν τον Τύρναβο ξακουστό είναι το έθιμο του «Μπουρανί» την ημέρα της Καθαρής Δευτέρας.

Η Καθαρή Δευτέρα γενικά είναι μια μέρα χαρούμενης ηθικής ελευθερίας ή χαλάρωσης, κατά την οποία οι κανόνες του κόσμου βίου αναστέλλονται προσωρινά. Ο κόσμος γυρίζει ανάποδα και βασιλεύει η λησμονιά της καθημερινότητας: τα ταμπού και οι απαγορεύσεις παραμερίζονται και όλες οι εκτροπές επιτρέπονται. Η κραιπάλη και κάποιος βαθμός έκλυσης των ηθών είναι βασικά στοιχεία των εκδηλώσεων ευθυμίας κατά την ημέρα της Καθαρής Δευτέρας, ειδικά στον Τύρναβο.

Η χρησιμοποίηση σεξουαλικών και ερωτικών συμβόλων συνδυάζεται απόλυτα με τις παραδοσιακές λαϊκές εκδηλώσεις των Τυρναβιτών.

Εμβαθύνοντας το θέμα μπορούμε να πούμε πως το βέβηλο και άσεμνο είναι μια πτυχή του λαϊκού μας πολιτισμού που ελάχιστα έχει ανιχνευθεί και μελετηθεί, μιας που επί δεκαετίες, ίσως και αιώνες, η υποκριτικά επίπεδη αστική ηθική και σεμνοτυφία των διανοουμένων συλλογών την αποσιώπησε και την αγνόησε, παραποιώντας την αλήθεια κάποιων συγκεκριμένων πολιτισμικών φαινομένων.

«Το μπουρανί» είναι στην κυριολεξία ένα λαϊκό πανηγύρι αλλά στην ουσία είναι η γιορτή του φαλλού και συμβολίζει την αναπαραγωγή και την ευτεκνία. Για την προέλευση του, υπάρχουν δυο εκδοχές:

Εικόνα 2 Ο Αρχιμπουρανήτης με το αγιοκέρι στο κεφάλι (φωτογραφία στο περιοδικό *Μπρε μπρε το Μπουρανί* 1999)

Ο Πρώτος Πήλινος

Ένα πρόσωπο που κατέχει δικαιοματικά εξέχουσα θέση στα όσα συμβαίνουν την Καθαρά Δευτέρα στον Τύρναβο είναι και ο Βαγγέλης Χριστοδούλου ο «πατέρας του πήλινου πούτσου». Ο άνθρωπος που κατασκεύασε το καλούπι του συμβόλου που έκανε τον Τύρναβο ξακουστό στο πανελλήνιο και όχι μόνο. Πως συνέβη αυτό, μας εξήγησε ο ίδιος με τον χαρακτηριστικό του τρόπο:

«Ήταν χειμώνας του 1944. Έκανε κρύο έξω. Σταμάτησα απ την δουλειά να κάνω ένα τσιγαράκι. Καθώς το κάπνιζε, 19χρονο παιδί, κατοχή ήταν, με γυναίκα που να πας τότε ασυναίσθητα το χέρι μου χάιδεψε τον πούτσο μου. Καθώς τον έπιασα, σηκωμένος ήταν, σκέφτηκα ρε Βαγγέλη δε τον κάνεις ένα καλούπι να μείνει για πάντα; Έτσι κι έγινε. Τον έβγαλα έξω, πηλός από πάνω, πηλός από κάτω και έτοιμο το καλούπι». Ο κ. Χριστοδούλου θυμάται και ορισμένα άλλα πράγματα εκείνης της εποχής και θώς και άλλα που του μεταφέρανε ο παππούς και ο πατέρας του. «Η Καθαρή Δευτέρα ήταν από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας η γιορτή της πούτσας για τον Τύρναβο. Λόγω της Σαρακοστής που ξεκινούσε, οι γυναίκες έκαναν σχολαστική καθαριότητα ακόμα και σωματική και ιδιαίτερα στα γεννητικά τους όργανα. Εξου και το «πήραν τα μουνιά αέρα».

Και καθώς οι γυναίκες ήταν κλεισμένες στο σπίτι εκείνη την ημέρα, έτσι επιβαλόταν από το έθιμο, οι άνδρες έβρισκαν ευκαιρία να ξεσφαλώσουν. Κι αν ο ναλογιστούμε ότι εκείνη την εποχή υπήρχε ένα μπουρδέλο στον Τύρναβο που σχηματιζόταν ουρές ποιος θα πρωτογαμήσει, καταλαμβάνετε αυτόματα γιατί ονομάστηκε έτσι αυτή η μέρα. Εκείνη την εποχή στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, πάντα κατά τον κ. Χριστοδούλου, οφείλει την γέννηση του το γνωστό πλέον,

Μπρε-μπρε-μπρέ το μπουρανί κι τσ' Χαλατσίνας μινί. Η Χαλάτσина ήταν στην κυριολεξία «Χαρατσίνος» και μην νομίζετε πως ήταν κάποιο όνομα ή επίθετο. Απλά ήταν η σύζυγος εκείνου που εισέπρατε το γνωστό φόρο το «χαράτσιν». Χαράτσης επωνομάστηκε εκείνος. Χαρατσίνος η γυναίκα του και το «μουνί της» πλήρωσε την αδικία που αισθανόταν με τον φόρο οι Τυρναβίτες. Εκεί ξεσπά συνήθως Έλληνας, χωρίς βέβαια να φταίει πάντα αυτό. Πάντως η σύζυγος του εισπράκτορα που έπαιρνε το χαράτσι ήταν μία πάρα πολύ όμορφη γυναίκα της εποχής.

Εικόνα 3 Βαγγέλης Χριστοδούλου "ο πατέρας του πήλινου φαλλού" (φωτογραφία στο περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί* 1999)

Ο Παντοπώλης

Ενας γέρος γεροντάκι
μ'ένα μαύρο γαϊδουράκι
που κατέβαινε στην πόλη
κι έκανε τον παντοπώλη.

Είχε πούτσες φορτωμένες
και ψωλές αρματωμένες
και τον βλέπανε οι χήρες
και οι παπαδιές οι μοίρες.

Και τον είδε και μία στείρα
η παπαδιά η χήρα
που δεν είχε φάει καμμία.

Παίρνει αδειάζει τα τσουβάλια
βρίσκει μια με δυο κεφάλια
τον παντοπώλη αγκαλιάζει
και με πάθος του ζητάει.

Αχ! καλέ μου παντοπώλη
που ταλαιπωρείς την πόλη
χήρα είμαι η καυμένη
παπαδιά ξεκωλιασμένη.

Μία χάρη σου ζητάω
πως μπορώ και εγώ να φάω
όλα ετούτα τα τσουβάλια
και θα αρχίσουμε απ'αυτή
με τα δυο τα κεφάλια.

Μη μ'αρχίσεις πια τα σάλια
θα στα κόψω τα τσουβάλια
έμπιστος θέλω να είσαι
κι όσο θέλεις κάτσε χύσε.

Το χατήρι να μου κάνει
να σηκώσει το φουστάνι.

Τότε αρχίζω ο καυμένος
τόσο στενοχωρημένος
να της πιάνω τα ποδάρια
και γινόμαστε ζαρκάδια.

Στο ντιβάνι ξαπλωμένοι
και οι δυο αγκαλιασμένοι.

Τη σηκώνω το φουστάνι
γρήγορα και μάνι-μάνι
τη κυλότα κατεβάζω
κι όλο βαριαναστενάζω.

Μα σκέφτομαι πως θα βγει
η δικέφαλη ψωλή
που τώρα είναι κορδωμένη
σαν σκοπιά νευριασμένη.

Την απόφαση όμως παίρνω
και τον πούτσο μου τον φέρνω
στο γλυκό αυτό μουνί
που είναι αιώνια φυλακή.

Τώρα αν θέλεις βαλτή όλη
μακρυπούτσι παντοπώλη.

Εικόνα 4 Επισκέπτρια δαγκώνει τον σοκολατιένιο φαλλό (φωτογραφία στο περιοδικό *Μπρε μπρε* *μπρε το Μπουρανί* 1999)

Τ' αφεντικό τρελάθηκε

Εκεί που ήμουν σκεφτική
και μέρα δεν περνούσε
τ' αφεντικό εκόζαρε
ότι γλυκοκοιτούσε.

Τουρλώθηκα και 'γω με μιας
να δείξω πως γουστάρω
τον πούτσο του να σηκωθεί
στο στόμα μου να βάλω.

Το μαγαζί το έκλεισε
να μη μας πάρουν μάτι
μα ξέχασε στον όροφο
πως είχαμε πελάτη.

Με στρίμωξε για τα καλά
μου το 'χωσε στον κόλο
και 'γω σαν σκύλα βόγκαγα
να μου τον χώσει όλο.

Με μιας ξανατραβήχτηκα
για να του τον επιάσω
τη γλώσσα μου στ' αρχίδια του
μέχρι να τα μουλιάσω.

Μα ξάφνου ένας θόρυβος
μας κόβει την ανάσα
τρομάξαμε πολύ κι δυο
με τον παλιομπαγάσα.

Εγώ λοιπόν ατρόμητη
χωρίς καμία τσίπα
τον έπιασα τον τράβηξα
τον τρέλανα στην πίπα.

Τ' αφεντικό τρελάθηκε
για το προσωπικό του
τον έφερα κι αυτόν κοντά
για το μερίδιό του.

Με λύσσα με γαμούσανε
αφεντικό, πελάτης,
ο ένας ήτανε μπροστά
ο άλλος πισωβάλτης.

Κουνιότανε ρυθμικά
η πούτσα στο μουνί μου
μα πιο καύλα ήτανε
η άλλη στο κωλί μου.

Ο ένας τράβαγε βυζιά
ο άλλος κωλομέρια
με αλυσίδες και σχοινιά
μου δέσανε τα χέρια.

Και ευθύς με τιμώρησανε
κι δυο κατεργαράι
με χύσανε στη μούρη μου
και στο δεξί μου χέρι.

Πολύ το ευχαριστήθηκα
αυτό το γαμησάκι
άσε που πήρα αύξηση
κι ένα μικρό αμαξάκι.

Να 'σαι καλά αφεντικό
με τη μεγάλη πούτσα
που στον ρουφάω διαρκώς
κι όλο με κάνεις λούτσα.

Εικόνα 5 Το αφεντικό τρελάθηκε (φωτογραφία στο περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί* 1999)

ΣΟΦΕΣ ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ

Απ' τη ζωή στη κόλαση
είναι ένα μονοπάτι
από τον κώλο στο μουνί
δυο δάχτυλα και κάτι.

Απ' όλα τα πετούμενα
η ψείρα έχει χάρη
μες στα μουνιά των γυναικών
πάει και σουλατσάρει.

ΤΑ ΦΙΛΑΡΑΚΙΑ

Απ' τον Τύρναβο ήρθανε
σαράντα πουτσαράδες
εσένα λέει ψάχνουνε
εδώ και δυο βδομάδες.

Μα εγώ δεν σε ρουφιάνεψα
γιατί είσαι φιλαράκι
αρκεί εσύ σε μένανε
να στείσεις κωλαράκι.

ΒΡΑΔΥ ΒΡΟΧΕΡΟ

Ήτανε βράδυ βροχερό
κι εγώ ήμουνα χάλια,
τότε μου τον άρπαξες
τον έκανες σμπαραλία.

Στο στόμα σου τον έβαλες
με τόλμη και με χάρη
και φώναζες συνέχεια
μωρό μου τι παπάρι.

Εικόνα 6 Φαλλικά ομοιώματα (φωτογραφία στο περιοδικό *Μπρε μπρε μπρε το Μπουρανί* 1999)

Εικόνα 7 Το γαϊτανάκι και οι Μπουρανήτες που χορεύουν (2000)

Εικόνα 8 Πειράγματα στους επισκέπτες στην πλατεία της πόλης (2001)

Εικόνα 9 Το γλέντι συνεχίζεται στα μαγαζιά της πόλης (2001)

Εικόνα 10 Οι γυναίκες χορεύουν με τον φαλλό, τα φαλλικά ομοιώματα ως σουβενίρ (2002)

Εικόνα 11 "Ζορό και Σπανιόλες" (2003)

Εικόνα 12 Οι επισκέπτες οδεύουν προς τον Προφήτη Ηλία (2003), Το ανακάτεμα του Μπουρανί και τα φαλλικά ομοιώματα (2004)

Εικόνα 13 Το γλέντι συνεχίζεται με τους επισκέπτες να χορεύουν και στο βάθος να φαίνεται ο φαλλός (2004)

Εικόνα 14 BODY LINE (2004)

Εικόνα 15 Οι νοσοκόμες (2004)

Εικόνα 16 Οι Ινδιάνοι (2005)

Εικόνα 17 Βασίλισσα (2006)

Εικόνα 18 Ερωτευμένοι Πιερότοι (2006)

Εικόνα 19 Οι παπάδες με τις μοτοσικλέτες (2007)

Εικόνα 20 Βραζιλιάνες (2007)

Εικόνα 21 Άρχοντες και Μάγισσες της Σμύρνης (2008)

Εικόνα 12 "Αλ Τσαντίρι Νιούζ" (2009)

Εικόνα 23 Το αμαξοστάσιο του δήμου Τυρνάβου (2009)

Εικόνα 24 Το φουαγιέ του δήμου Τυρνάβου (2009)

Εικόνα 25 "Έπλεγμα χρήματων" Μ. Τριανταφυλλόπουλος, Θ. Αναστασιάδης (2009)

Εικόνα 26 Άρμα με τη μορφή του Ζαχόπουλου (2009)

Εικόνα 27 "Μακάκας" (2009)

Εικόνα 28 "Το πούλημα της Ολυμπιακής" (2009)